

Aune Waronen (red.)

SKULLE DU GÅ PÅ NYTT?

Åttondeklassarna som konsttestare

SUOMEN KULTTUURIRAHASTO
FÖRBUNDET FÖR BARNKULTURCENTER I FINLAND
SVENSKA KULTURFONDEN

Kiva että tällaisia järjestetään ihan mielenkiintoista.	Oli tosi megasuperhyvä ja ihana.	Voisi käydä useammin katsomassa tämmöisiä.	Outo mutta silti ihan hyvä.	Ajattelin että nukun esityksen ajan, mutta se olikin niin mielenkiintoinen että jaksoin katsoa koko esityksen	Presentationen var lite för lång men annars var det väl bra. Skaff gärna gratis bulle och kaffe till nästa gång.
Se oli kiva matka, oli hauskaa :) taide oli mielenkiintoista, mutta yksinkertaista ja se tuli pian tylsäksi.	Unettava.	Bra pjas men det var lite svårt att förstå ibland.	Todella hieno ja mielenkiintoinen kokemus! Tulisin tänne toistekkin :)	Vähän tylsä ja vähän liian pitkä mutta muuten ihan nais vois olla parempi jollekin mummelille jota kiinnostaa taide.	No sitä parempaakin katottu ja kuunneltu.
Paljon kivempi mitä oletin.	Esitys oli yksi parhaista joissa olen ikinä käynyt. Oli ihanaa kun kerrankin saattoi kokea samaistuvansa tarinaan.	Se oli kaikkea muuta kuin mitä olin ennen nähnyt :))))))	Nykytaide on täyttä roskaa.	Hämmäntävää, kauhistuttavaa, outoa.	Todella taitavasti näytelty näytelmä. Lähtisin milloin vain katsomaan sen uudestaan!
En intresserand vardags tema som fick mig och tänka av vad jag skulle göra själv. Jag fick också tänka på "vem är jag".	Helt bra pjas och super bra skådespelare!!	Tosi outo.	Esitys oli pitkästyttävä, outo ja sekava.	Lite annorlunda men det betyder inte dålig. Teatern var bra men trist på vissa ställen. Jag tyckte om den.	Rupesi välillä esityksessä ahistamaan. Oli silti hieno esitys.
Oli hieno kokemus, olisi ollut kivempi jos olisi kestänyt pidemmän aikaa.	Kokemus oli mielenkiintoinen ja uusi.	Taitavia soittajia mutta liian tylsää.	Erittäin hauska näytelmä. Maksaisin. Positiivisesti yllättynyt laadukkuudesta ja tasosta.	Jotain jota ei koe joka päivä.	Nykytaide on yksinkertaista ja outoa
Aivan täydellinen, haluan mennä uudestaan!	Olisi varmasti ollut hieno kokemus, jos kyseinen taidelaji kiinnostaisi.	Se oli vähän tylsä mutta mielenkiintoinen.	Det var tråkigt att lyssna men konsten var väl bra.	Se oli kidutusta, surkea musiikki valinta. Paras kohta oli kun pääsin ulos teatterista siinä tunsin helpotuksen.	No tota melki ite nukahin... Mutta kyllä ne osasit tehdä hommansa.
Todella muuten hyvä, mutta olisi saanut olla pitempi.	Oli iha jees nukkuu.	Innostuin taiteesta uudella tavalla! Haluan käydä täällä uudestaan	Kokemus oli hieno, koska sai liikkua soittajien keskellä.	Det var rolig, jag tycker mycket om konst. Älskar att rita och måla och efter besöket ville jag hem och rita.	Erilainen kuin mikään ennen näkemäni.
Hassunhauskaa.	Oli iha jees nukkuu.	Oli kiva käydä katsomassa oopperaa, sillä se oli jotain erilaisempaa kuin esimerkiksi teatteri.	Aivan ihana! Tämän kokemuksen jälkeen tiedän varmemmin että haluan näytellä.	En oikein ymmärtänyt tämän kaltaista taidetta eikä se oikein innostanut minua mihinkään ja oli kaiken kaikkiaan hiukan ahdistava ja outoa.	Ei oikein napannut, mutta taide on erilaista kaikille.
Kokemus oli mielenkiintoinen, olin aina halunnut käydä jonkinlaisessa sinfoniassa.	Aluksi olin vähän epäilevä, onkohan siellä tylsää. Jälkikäteen oli kiva vieraillla museossa, kuulla ja nähdä teoksista	Oli aika outo kyllä.	En ole koskaan kokenut mitään vastaavaa. Olin ensin hyvin hämmäntynyt, mutta käy kyllä kateeks, kun jollakin on pokkaa tehdä tollasta.	Hyi en tulisi enää 0/5.	Oli aika tylsää, mutta pääsi koulusta pois.
Iha ok.	Monipuolinen kokemus, hämmennystä, naurua ja hiljaisuutta. Kaikki taideteokset joita näki oli omalla tavallaan hienoja.	En ihan ymmärtänyt esityksen ideaa, sillä se oli aika sekava.	Kokemus oli todella mukava ja kiinnostuin taiteesta enemmän.	Se oli vähän outo mutta silti siisti.	Mukava kun pääsi luokan kanssa matkaamaan bussilla ja katsomaan teatteria. Olispa tämmöstä joka vuosi.
Ensimmäinen mutta ei viimeinen kerta konsertissa.	Oli outo mut silti hyvä.	Teatteri olis tosi mielenkiintosta ja viihdyttävää mutta tämmöset vanhanaikaiset näytelmät ei nappaa.	Antoi avarakatseisuutta enemmän.		
	Chilli mesta.				

Aune Waronen (red.): Skulle du gå på nytt?
Åttondeklassarna som konsttestare.

Suomen Kulttuurirahasto,
Förbundet för barnkulturcenter i Finland,
Svenska kulturfonden

Assi Rinnetmäki, Förbundet för barnkulturcenter i Finland:
Bildredaktör, redigering

Skribenter:
Kapitel 1/inledning, Antti Arjava och Sören Lillkung.
Kapitel 2–9, Aune Waronen.
Kapitel 10/slutord, Olli–Pekka Heinonen.

Översättning till svenska: Sophie Kawecki

Grafisk form:
Otto Donner

2020

ISBN 978-952-7047-24-8

Innehåll

1	Inledning, Antti Arjava och Sören Lillkung	7
2	Vilka konsttestare?	10
2.1	Verksamhetsmodell och utvecklingsprocess	11
2.2	Visuellt utseende och namn	16
3	Konstinstitutionerna: En ny publik introduceras till konsten	20
3.1	Varför åttondeklassare?	21
3.2	Hur har Konsttestarna förändrat publikarbetet?	25
3.3	Besök på Jyväskylä konstmuseum	29
3.4	Att utveckla publikarbetet och metoderna	31
4	Konsttestarnas besöksmål: Vad fungerar och vad fungerar inte?	36
4.1	Hur ska man välja föreställning?	37
4.2	Lyckade och misslyckade val	41
CASE:	Kill Carmen	47
CASE:	Hair	48
CASE:	Skräddarsydd föreställning och språkdusch	50
CASE:	Religiösa grupper och värdekonflikter	52
5	Skolornas deltagande: Vad betyder Konsttestarna för skolorna?	54
5.1	Hur förhåller sig lärarna till projektet?	55
5.2	Rektorernas perspektiv	59
5.3	En belöning eller ett nödvändigt ont?	61
6	Ungdomarna: Vad betyder Konsttestarna för ungdomarna?	64
6.1	Vilket mottagande har Konsttestarna fått av ungdomarna?	65
CASE:	De ungas röster på olika håll i Finland	69
7	De regionala koordinatörerna byggde upp samarbeten	72
7.1	Vilken roll spelar de regionala koordinatörerna och hur har teamet utvecklats?	73
7.2	Utvecklingsbehov ur de regionala koordinatörernas synvinkel	78
8	Ideologin och den tändande gnistan	82
8.1	Vad ligger bakom Konsttestarna?	83
8.2	Konsttestarnas framtid	88
9	Hur stöds tillväxt och utveckling av kultur?	92
9.1	Sixten Korkman: Konst är en investering i människan	93
10	Slutord, Olli–Pekka Heinonen	100
10.1	Konsttestarna – nyckelupplevelser av konst och kultur	101

1 INLEDNING

På väg för att titta på Aurinkobaletti i Åbo. Foto Robert Seger.

1.1 Inledning

Suomen Kulttuurirahasto och Svenska kulturfonden har i flera års tid samarbetat kring stora projekt som stöder finländsk kultur. Konsttestarna är ett viktigt finansieringsprogram för båda fonderna. Kulttuurirahasto har aldrig tidigare beviljat 20 miljoner euro till ett enskilt projekt. Därför har fonden också någa följt med resultaten.

Projektets målsättningar är mer långtgående och mångsidiga än vanligt. Bakom finansieringen ligger de båda fondernas vilja att bevara konsten som en central del av det finländska samhället också för kommande generationer. För att nå dit behövs flera faktorer som i olika grad beror på varandra:

1. En publik som känner att konsten tillhör dem och förhåller sig nyfiken till den.
2. Konst som berör och tilltalar stora och små publikgrupper utan avskräckande konstprat eller krav på teoretiska bakgrundskunskaper.
3. En därav följande vilja att finansiera konst med både egna och gemensamma medel.

Med Konsttestarna ville vi dra vårt strå till stacken och påverka just dessa faktorer. En stor del av Finlands unga får inte en naturlig kontakt med konst i den ålder där livets viktiga fundament formas. Det kan bero på geografiska, ekonomiska, kulturella eller sociala faktorer. Bland annat har undervisningen i klassisk musik hela tiden minskat i skolorna och bara de mest aktiva söker kunskap i ämnet utanför skolan. Resekostnaderna för att besöka konstinstitutioner kan bli för höga för dem

som bor på glesbygden. Därför är det viktigt för projektet att alla kan – eller måste – delta och får uppleva sådant som de inte ens visste existerade.

Det betyder inte att alla skulle bli konstvänner och det är inte heller meningen. Det viktigaste är att ge alla en möjlighet att bilda sig en uppfattning om konst. Annars är inte möjligheterna jämlika. Enkätresultaten från Konsttestarna visar att var tredje ungdom gärna skulle ha gjort ett nytt besök och ytterligare en tredjedel kunde överväga det. Det här är överväldigande positivt med tanke på den finländska kulturpubliken – också om man tänker sig att svaren kan basera sig på artighet, vilket i åttondeklassarnas fall ändå inte är särskilt sannolikt.

Konstinstitutionerna har inte behövt göra sin andel gratis, eftersom vi har gett dem skälig ersättning för föreställningarna – en sorts kulturstöd. Mot denna ersättning har vi förutsatt att konstinstitutionerna ska anstränga sig lite extra för att förbereda den unga publiken och låta dem bearbeta sina intryck efteråt. Det här ligger självklart också i konstinstitutionernas intresse, eftersom projektet erbjuder dem en unik möjlighet att locka till sig noviser och skapa en relation till framtidens publik. Också det här ingår i vårt mer omfattande syfte: att få konstaktörerna att analysera publiksammansättningen och publikens förmåga att ta till sig olika upplevelser.

Det ovanstående är mest uppenbart och kanske enklast att få syn på när det gäller ungdomarna, men samma eftertanke behövs också för en vuxen publik. Resultaten från konstprojektet visar också att det uppenbarligen inte finns någon föreställning som alla skulle älska eller avsky. Publikens personliga åsikter är alltid spridda över hela skalan. Konstinstitutionernas kostnadsstruktur styr storleken på den publik man försöker nå.

Eftersom ungdomarnas bedömningar av föreställningarna publiceras på internet hoppades vi att det skulle bli ett nationellt nöje också för ungdomarnas föräldrar och andra vuxna att följa med recensionerna. Målsättningen var att lyfta fram konstföreställningarna som ett dagligt samtalsämne i hela Finland. Den målsättningen tycks inte ha förverkligats i någon större skala och inte heller medierna har varit så intresserade av recensionerna. Man kan välja om man vill vara besviken över detta eller inte.

Vi hoppas att skolorna i framtiden skulle ta tillfället i akt och utnyttja konstbesöken inklusive förberedelserna, så de skulle inkluderas i flera

läroämnen i läroplanen. Det verkar finnas stora skillnader mellan skolorna. Med tanke på projektets fortsättning skulle det vara viktigt att förbättra samarbetet mellan konstinstitutionerna och skolorna. Hur kan vi göra förberedelserna så att eleverna får ut mera av besöken? När vi för tio år sedan genomförde ett motsvarande mindre projekt tillsammans med Nationaloperan, som har ett exceptionellt professionellt publikarbete, visade responsenkäten att goda förberedelser i skolan systematiskt gav en mer njutbar upplevelse i salongen.

Konsttestarnas positiva resultat (och möjligheterna att ytterligare förbättra dem) är så uppenbara att det skulle vara en enorm förlust om projektet lades ner. Det måste få en fortsättning i någon form. Eftersom målsättningen är att utveckla framtidens betalande kulturpublik handlar det om en precisionsinvestering. Om vi överhuvudtaget vill upprätthålla teatrar, orkestrar och museer med annat än bara skattemedel kommer en satsning som denna att på sikt betala tillbaka sig på den offentliga sidan.

Samarbetet mellan fonderna har varit gott, precis som tidigare. Vi hade turen att hitta Förbundet för barnkulturcenter i Finland som vår tredje samarbetspartner. För det unga förbundet verkar detta ha varit en större ansträngning än väntat, bland annat eftersom det stora antalet människor som skulle transporteras var det största i Finland sedan hösten 1944!

Förbundet och dess projektorganisation har under ledning av Anu-Maarit Moilanen skött sin uppgift över alla förväntningar. De har genomfört projektet med omsorgsfull planering, professionalitet och flexibla reaktioner på överraskningar. Vi har hela tiden kunnat vara både tacksamma och lugna till sinnes. Med denna publikation vill vi berätta hur allt har gått och samtidigt se till att detta projekt och motsvarande satsningar görs i framtiden.

Antti Arjava
ylIASIAMIES
Suomen Kulttuurirahasto

Sören Lillkunga
verkställande direktör
Svenska kulturfonden

2

VILKA KONSTTESTARE?

Time of my life, Aurinkobaletti, Åbo. Foto Robert Seger.

2.1 Verksamhetsmodell och utvecklingsprocess

Vi fångar upp åttondeklassarna och gör dem till konsttestare

Projektchef **Anu-Maarit Moilanen** kom in i projektet Konsttestarna våren 2016. Projektet stod då i startgroparna och man visste att de första konsttestarna skulle skickas ut på fältet hösten 2017. I det här skedet fanns det ännu inte någon verksamhetsmodell för detta helt nya konstpedagogiska projekt. Projektchefen och nätverket med regionala koordinators runt om i Finland, som startat hösten 2016, fick i uppgift att skapa en sådan.

Uppdraget var tydligt – under tre års tid skulle Finlands samtliga åttondeklassare med lärare få göra två konstbesök, ett i sitt eget närområde och ett i huvudstadsregionen. De skulle också erbjudas verktyg för att utvärdera upplevelserna som de professionella konstnärerna gav dem.

Projektet hade en sammanlagd budget på 20 miljoner euro och finansierades av Suomen Kulttuurirahasto och Svenska kulturfonden. Förbundet för barnkulturcenter i Finland ansvarade för koordineringen. Under projektet har närapå 200 000 elever och lärare fått uppleva långt fler än 200 olika föreställningar, teaterpjäser, konserter och utställningar.

VEM?

Anu-Maarit Moilanen
projektchef för Konsttestarna

- Inledde projektarbetet i Förbundet för barnkulturcenter i Finland under våren 2016
- Till sin utbildning konstmagister, ekon.mag.
- Bosatt i Uleåborg

Ett pussel över hela landet

Konsttestarna sammanförde skolorna och konstinstitutionerna samt hjälpte till att krossa myten om konst som någonting besvärligt. Årligen har mellan 65 000 och 67 000 åttondeklassare tillsammans med sina lärare satts i rörelse och fått ungefär 130 000 konstupplevelser. Eftersom det är en stor mängd människor som ska transporteras från plats till plats har logistikbranschen spelat en viktig roll tillsammans med de regionala koordinatörerna.

Att genomföra och utveckla projektet har legat i händerna på ett team på 21 personer vid Förbundet för barnkulturcenter i Finland. Moilanen är anställd av förbundet, liksom de deltidsanställda regionala koordinatörerna i medlemscentren, totalt 19 personer på olika håll i Finland. Dessutom har projektet sysselsatt en deltidsanställd kommunikationsplanerare och en administrativ sekreterare.

Med projektet ville man skapa ett verktyg som ger alla finländska ungdomar samma möjligheter att uppleva konst. Konstbesöken har planerats för att passa skolornas läroplaner.

”Att Konsttestarna är riksomfattande är något nytt – tre årskullar får kontakt med gemensamt finansierade kulturtjänster. Också på världsnivå är det något unikt att utveckla publikarbete med unga som målgrupp och ge dem möjlighet att utvärdera sina konstupplevelser.”

Alla får uppleva konst

Jämlikhet och tillgänglighet var utgångspunkter från början. Utöver att ge de unga konstupplevelser hade projektet också ett syfte att uppmuntra lärarna och skolorna att fortsätta med besöken också efter projektet.

”Vi har velat hjälpa konstinstitutionerna beakta ungdomar som publik. Likaså har vi strävat efter att stärka samarbetet mellan skolor och konstinstitutioner.”

I Konsttestarna har många specialgruppers behov beaktats, för att inte till exempel någon elevs eller hans familjs religiösa livsåskådning ska kränkas.

Det är exceptionellt med en verksamhet som når representanter för tre årskullar i Finland. Konsttestarna når också dem som inte skulle vilja delta.

”Att just denna grupp är med är en av de mest lärorika aspekterna av detta projekt”, säger Moilanen som kombinerat konst, pedagogisk kompetens och ekonomi i sina studier och sitt arbete.

”Vi har velat hjälpa konstinstitutionerna beakta ungdomar som publik. Likaså har vi strävat efter att stärka samarbetet mellan skolor och konstinstitutioner.”

Förarbete och efterarbete

I konceptet Konsttestarna ingår utöver själva konstbesöket också förarbete, efterarbete och utvärdering, med vars hjälp de ungas konstupplevelser fördjupas. I förarbetet öppnas konstupplevelsen upp i förväg och under efterarbetet bearbetas ungdomarnas upplevelser. I efterarbetet har de unga till exempel haft möjlighet att fråga konstnärerna om deras arbete eller dela med sig av sina tankar.

”Vi har utgått från att vanligt publikarbete inte räcker till. Tillsammans med konstinstitutionerna försöker vi hitta ett sätt att närma oss konstupplevelsen

”Projektet har medfört en enorm förändringsprocess för flera av konstinstitutionerna. Till och med interna rutiner har utvecklats med hjälp av Konsttestarna. Andra konstupplevelser för barn och unga har också dragit nytta av projektet eftersom innehållet och rutinerna inom publikarbetet har stötts och blöts samt fördjupats.”

så att den passar in i de ungas värld. På det här sättet säkerställer vi att också förstagångsbesökarna förstår vad konst handlar om.”

Bland deltagarna har också funnits noviser som aldrig någonsin har gått på teater eller besökt ett konstmuseum. I Jyväskylä visade en humoristisk förarbetsvideon att man ska sätta in ryggsäcken i en förvaringsbox och att matsäcken ska ätas vid ett bord i kaféet. Det finns också toalett och man ska inte dra i larmsnöret utan orsak.

Samhället är vårt

Anu-Maarit Moilanen anser att Konsttestarna har en stor betydelse för samhället. Besöken har inneburit både medborgar- och demokratifostran redan i och med att de unga upplysts om att besöksmålen är gemensamma utrymmen som är öppna för oss alla.

”Projektet har medfört en enorm förändringsprocess för flera av konstinstitutionerna. Till och med interna rutiner har utvecklats med hjälp av Konsttestarna. Andra konstupplevelser för barn och unga har också dragit nytta av projektet eftersom innehållet och rutinerna inom publikarbetet har stötts och blöts samt fördjupats.”

Skolorna har fått ett betydelsefullt tillägg till sina knappa konstpedagogiska resurser. Också resandet och förberedelserna inför resorna har gett de unga

Trots att coronavirussituationen i mars 2020 ledde till att de sista besöken under våren måste inhiberas har projektet nått sina målsättningar.

många värdefulla lärdomar. Flera av ungdomarna i andra delar av landet har för första gången besökt Helsingfors i samband med konstbesöket.

Beröring med konsten

Man kan i ett nötskal konstatera att Konsttestarna förverkligar de ungas kulturella rättigheter och möjliggör en personlig konstupplevelse.

”Jag har alltid sagt att det inte går att uppskatta något man inte upplevt. Nu när dessa unga har upplevt till exempel ett modernt dansverk kan de utvärdera sitt eget förhållande till nutidsdans”, säger Moilanen.

Trots att coronavirussituationen i mars 2020 ledde till att de sista besöken under våren måste inhiberas har projektet nått sina målsättningar. Det sista året har handlat om finjusteringar som är en bra utgångspunkt för en fortsatt modell med ett besöksmål.

”Nu har vi ett nytt slags utvecklingsutmaning i anslutning till förarbetet, efterarbetet och skolsamarbetet. Tre år är en kort tid på det finländska grundskolefältet. Under denna tid har verksamhetsmodellen visat att den behövs”, säger Anu-Maarit Moilanen.

Hur ser tiden ut? (Miltä näyttää aika?) Jyväskylän konstmuseum. Foto Aune Waronen.

2.2 Visuellt utseende och namn

De ungas eget perspektiv på konst

Konsttestarna.fi är en färggrann webbplats. När man skrollar neråt på sidan växlar färgen från en vårgrün nyans till gult och rosa. På webbplatsen kan man följa resultaten från världens största konstrecension nästan i realtid.

Det är reklambyrån Folk Finland i Helsingfors som ligger bakom grundidén för Konsttestarnas visuella utseende och utvärderingsapp. När folket på Folk började arbeta gick uppdraget under namnet Storprojektet 2017. Projektet hade som mål att låta unga bekanta sig med finkultur och konst.

Vad är finkultur?

"Va...?"

"Nåt som min
mommo sysslar
med"

"Kanske
musik,
målningar"

"Jag tänker på
opera"

"Nå, inte något
för unga i varje
fall"

"Gammaldags, där är bara antika
grejer"

"Enkelt,
avskalat,
för konstigt,
underligt,
åtminstone lite
tråkigt"

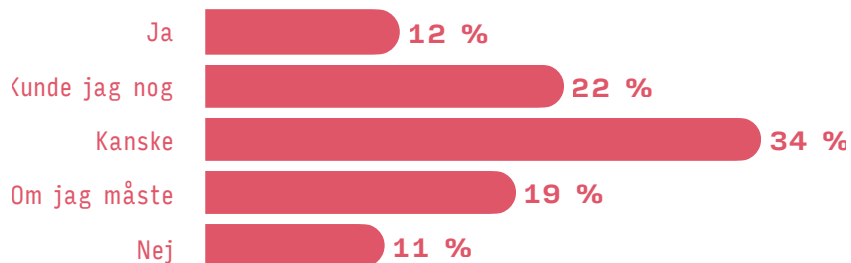
Exempel på de ungas svar före Konsttestarna.

Genast i inledningsskedet vände sig Folk till de unga. Ungdomarna fick besvara enkäter och blev intervjuade i grupper för att man skulle hitta en infallsvinkel till kultur och konst som passade de unga.

"Vi fick många olika idéer. Av dem valde vi ut perspektivet med unga som konst- och kulturkritiker", berättar **Jaana Haapala**, strateg vid Folk Finland.

Konsttestarna började ta form. Idén var att ungdomarna med egna ord skulle få berätta hur de upplever konst. Med hjälp av utvärderingsappen skulle de få dela sina åsikter med varandra och alla som besöker projektets webbplats.

Skulle du gå på nytt?

Källa: Respons från de unga, Konsttestarna.

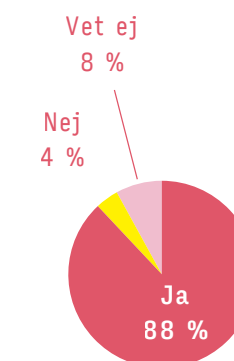
En egen värdefull insikt

Redan i enkäterna stod det klart att ungdomarna gillar moderna verk eller föreställningar där de upplever att de får insikter om konsten. Också att testa sig själv är en trevlig sak med konst: Hurdan är jag? Hur upplever jag detta? En sådan konstupplevelse där man – med de ungas egna ord – ”bara glör på nån staty” är inte inspirerande. Ungdomarna uppskattar konstupplevelser där de får tänka till, konst som väcker diskussion, åsikter och till och med debatt.

Vi har velat visa både ungdomarna och hela samhället att de ungas åsikt om konst är lika värdefull som de vuxnas.

”Vi engagerade ungdomar under olika skeden. Vi ville inte att det redan från starten skulle låta som något som tanterna och farbröderna kommit på”, säger Haapala.

Jag skulle göra ett nytt konstbesök med eleverna

Källa: Konsttestarnas skolenkät, våren 2020.

”Vi ville inte att det redan från starten skulle låta som något som tanterna och farbröderna kommit på.”

Vi går på nytt

I Konsttestarna får ungdomarna utmaningen att själva vara konstkritiker i stället för att någon berättar för dem vad de ska tycka.

”Med den här infallsvinkeln får också lärarna ut mer av projektet eftersom de kan dra nytta av utflykternas resultat under senare lektioner”, säger Haapala.

På webbplatsen finns det fler än 120 000 recensioner som avslöjar hur de unga upplevde konsten: *skicklig, rörig, underlig, rolig, briljant*. De berättar också vilka känslor konsten väckte: *glädje, förvirring, frid* eller *uppspelthet*. Eller var känslan som väcktes ”än sen då”?

När de unga tillfrågades om de *skulle gå på nytt* svarade nästan 70 procent av respondenterna kanske eller ja på frågan.

”Det känns fantastiskt. Om en stor del av ungdomarna säger att de skulle vilja ta del av konst på nytt så har vi lyckats”, säger Jaana Haapala.

När är nu?
Wäinö Aaltonens museum, Åbo.
Foto Robert Seger.

3 KONST- INSTITUTIONERNA: En ny publik introduceras till konsten

3.1 Varför åttondeklassare?

De hemska härliga åttorna

Initiativtagarna till projektet grubblade länge på vilken åldersgrupp som skulle vara lämplig för Konsttestarna. Valet av åttondeklassarna, alltså 14-15-åringarna, påverkades av den pedagogiska expertisens uppfattning om att denna åldersklass är i ett sådant skede av högstadiet som präglas av teman med anknytning till puberteten och identiteten.

Projektchef Anu-Maarit Moilanen bekräftar att det finns många orsaker till att åldersgruppen är den rätta. Det är en bra ålder att bredda sin förmåga att avläsa och diskutera konst.

”Många av åttorna är inne i den värsta puberteten, men det finns inte ett så stort kultur- och konstutbud med dem som målgrupp. Just i den här åldern funderar man på jaget och världen. Med hjälp av konsten kan man undersöka sig själv och allt som finns runt omkring en. Man kan också bearbeta sina känslor på många sätt via olika konstarter.”

Också av praktiska skäl fungerar årskurs 8. För att arrangera besöken behövs uppgifter om eleverna och klasserna redan föregående vår, vilket gör det svårt att nå sjundeklassarna. Niondeklassarna och deras lärare är å sin sida redan inställda på övergången till andra stadiet.

”Någon kan lite försiktigt fatta intresse för till exempel teater och börja ta dramalektioner. Där kan man mjukstarta utan att genast kasta sig in i teatervärlden.”

En fin satsning på rätt åldersgrupp

Anne Vilkkuna, som är bildkonstlärare i Tavastehus, påminner om att åttondeklassarna ännu är inne i skolvärlden och gör val som kan påverka deras levnadsbana. Besöken kan öppna en helt ny värld för ungdomarna.

”Det är fantastiskt att det satsas på denna åldersgrupp! De är en grupp som det vanligtvis inte alls satsas på”, säger Vilkkuna som varit kontaktlärare inom Konsttestarna under hela projektiden.

”Någon kan lite försiktigt fatta intresse för till exempel teater och börja ta dramalektioner. Där kan man mjukstarta utan att genast kasta sig in i teatervärlden.”

I förarbetet vid ett av Hämeenlinnan yhteiskoulus operabesök ingick en presentation av alla som arbetar med produktionerna och de unga fick veta vilka uppgifter de har.

”För många av eleverna kom det som en överraskning att det behövs så många olika yrkesgrupper när man gör opera. De unga insåg till exempel att operasångarna är en helt egen grupp bland sångarna. De har en specialtalang som kan utvecklas genom träning”, berättar Vilkkuna.

Konsttestarna har enligt Vilkkuna också lyckats med att inte ringakta de ungas omdömesförmåga. De erbjuds samma föreställningar och utställningar som vuxna.

När är nu? Wäinö Aaltonens museum, Åbo. Foto Robert Seger.

”Man har insett att föreställningarna inte behöver vara polerade och barnsliga. Åttondeklassarna är faktiskt ganska smarta typer. Konstbesöken har varit lämpligt utmanande för dem.”

De unga är inte stöpta i samma form

Ur konstinstitutionernas synvinkel skulle barnen gärna få komma i kontakt med konst redan inom småbarnspedagogiken, anser **Amanda Manner** som är koordinator för Konsttestarna vid Finlands Nationalgalleri.

”Det här tas också upp i den nya planen för småbarnspedagogik. Men när det gäller högstadiet så är årskurs åtta rätt val.”

”Det relevanta var att ingen tvingade eller ställde krav, utan elevens intresse för den här upplevelsen fick väckas i egen takt.”

Manner har träffat tusentals konsttestare och vet att alla åtondeklassare inte är stöpta i samma form.

”Bland dem finns konstluskare med en lång hobbybakgrund. De dras genast med i en filosofisk konstdiskussion så fort man säger något. Men det finns också de som man kan se att tänker ’nu har vi sett det här och hit behöver vi inte komma fler gånger’. Åtondeklassarna är en brokig skara, precis som vi vuxna.”

Konstnär **Riitta Uusitalo** från Jyväskylä har deltagit i Konsttestarnas rundvandringar där hon berättat om sin konst.

”Vuxna borde träffa den här årskullen. Många skulle sluta tänka att ungdomar och tonåringar representerar någonting hemskt och till och med skrämmande. De här är ett alldeles fantastiskt gäng.”

Upplevelser i egen takt

Anu-Maarit Moilanen drar sig till minnes en konsttestare som till en början satt med huvan neddragen över ansiktet på en cirkusföreställning våren 2020. Med hela sitt kroppsspråk visade hen att hen inte var det minsta intresserad av cirkus och verkligen inte tänkte titta på föreställningen.

”När det började höras ljud från manegen och eleverna på läktarna reagerade på vad som skedde i föreställningen så måste hen ändå kika fram under huvan. Det relevanta var att ingen tvingade eller ställde krav, utan elevens intresse för den här upplevelsen fick väckas i egen takt.”

Riitta Uusitalo, Sirpa Turpeinen och Hanna Brotkin på Jyväskylä konstmuseum. Foto Aune Waronen.

3.2 Hur har Konsttestarna förändrat publikarbetet?

Konstluskarens anslagstavla

Vid Jyväskylä konstmuseum är man van vid publikarbete med barn och unga som målgrupp. Museet besöks vanligtvis av sjätteklassare. De besöker museet som ett led i stadens plan för kulturfostran som är knuten till den grundläggande utbildningen.

Konstmuseet gick med i Konsttestarna läsåret 2019–2020. Enligt museilektor **Sirpa Turpeinen** var den största förändringen att omarbete utställningen

Hur ser tiden ut? (Miltä näyttää aika?) så att den skulle passa projektets målsättningar och den nya målgruppen.

”I De ungas Konstverkstad (Nuorten Taidetyöpaja) som finns i museet utvecklades till exempel en interaktiv anslagstavla där ungdomarna med magneter kunde kommentera hur de upplevt utställningen”, berättar Turpeinen.

När åttondeklassare besöker en utställning tillsammans med jämngamla kompisar kan det vara pinsamt att säga högt vad man tycker om konstupplevelsen.

”Åttorna är inte så ivriga att kommentera verken. Men de har många tankar och det syns i texterna och arbetena i verkstaden”, säger Turpeinen.

Känslor med hjälp av färg

I rundvandringarna deltar också handledare och verkstadsledare och ofta också konstnären själv som berättar om sina verk.

I Jyväskylä har den franska konststudenten **Evan Col-Eyraud** lett Konsttestarverkstäder. Grupperna har fått bearbeta känslor med hjälp av färger. Det här är en fantasieggande uppgift där man ska föreställa sig en plats, till exempel ett rum eller ett landskap, som färger och där man involverar sina känslor och sinnen.

Vad känner du? Är du rädd? Känner du dig trygg, ensam, älskad? Mår du bra...? Hur varmt eller kallt är det? Fryser du eller är det för varmt? Vad doftar det på platsen?

En mer visuell utställningskatalog än vanligt sammanställdes för Konsttestarna, och samtidigt för samtliga utställningsbesökare. I den finns uppgifter som vanligtvis inte brukar finnas i en utställningskatalog.

På sidan med ställningstagande konst frågas det: *Vad skulle du ta ställning till med ditt verk?* Och vid popkonsten står det: *Om du var en seriefigur, vilken*

”Under en rundvandring som räcker ett par timmar pratas det ungefär tjugo minuter, men också det kändes som en lång tid. Helheten lättades upp när vi lät ungdomarna titta på verken på egen hand.”

superkraft skulle du ha? Också övriga konstriktningar i Finland från åren 1875–1997 presenteras.

Uti från de ungas respons putsade museet bort det vuxna pratet från rundvandringarna och lade i stället till aktivitet. Museet får vanligtvis bara uppskattande respons. Ungdomarna var också ärliga i sin kritik.

”Under en rundvandring som räcker ett par timmar pratas det ungefär tjugo minuter, men också det kändes som en lång tid. Helheten lättades upp när vi lät ungdomarna titta på verken på egen hand”, berättar Sirpa Turpeinen.

Med Mr. Moosehill på utställning

Konstnär Riitta Uusitalo inkluderade en tecknad serienivå i utställningen *Hur ser tiden ut?* Den påhittade konstälskaren Mr. Moosehill går på äventyr i museet i form av bilder och mjukisdjur.

Uusitalo har i egenskap av konstnär guidat konsttestarna. Det var en positiv erfarenhet med unika möten.

En av konsttestarna ville prata om prissättningen av konstverk.

”Hen var nästan moraliskt upprörd över att konstnärer kan dra ett streck på ett papper och sedan sälja det för över en miljon! Jag blev full i skratt. Vi diskuterade saken och till sist kunde jag trösta hen med att de flesta konstnärer lever under fattigdomsgränsen.”

Med en annan konsttestare blev det en lång diskussion kring tecknade serier.

”Läraren kom senare och tackade mig och berättade att den här eleven vanligtvis inte pratar med någon alls.”

Kraften i att uttrycka sig själv

Uusitalo lyfter fram mänskligheten som är knuten till konsten och känslorna som konsten väcker. I Konsttestarna ser hon en utmärkt möjlighet att förebygga ungdomsårens och också framtidens mentala problem med hjälp av konst och kultur.

”Unga i denna ålder kan ha svårt att sätta ord på till exempel ångestkänslor. En konstupplevelse ger dem möjlighet att dela med sig av sina känslor och i verkstäderna kan de hitta uttrycksformer som senare i livet kan hjälpa dem under svåra perioder.”

Uusitalo vill också påminna konstinstitutionerna om att de med redskap av hög kvalitet visar att de uppskattar ungdomarna som besöker verkstäderna.

”När man deltar i en verkstad ska där finnas bra material och redskap. Ungdomarna kan skilja mellan vad som skapas med torra tuschpennor på ett dåligt papper och vad som skapas med ordentliga ritdon på papper av bra kvalitet.”

”En konstupplevelse ger ungdomarna möjlighet att dela med sig av sina känslor och i verkstäderna kan de hitta uttrycksformer som senare i livet kan hjälpa dem under svåra perioder.”

I samband med utställningen Hur ser tiden ut? (Miltä näyttää aika?) vid Jyväskylän konstmuseum berättar Tuomo Blomqvist om hur verket ”Prinsessa II” blev till. I mittens Kimmo Schroderus verk ”Portätt av snowboardåkare” (Lumilautailijan muotokuva) från år 1996 (textilkonst, läderapplikation på duk). Till höger Jyri Liukkonen. Foto Aune Waronen.

3.3 Besök på Jyväskylän konstmuseum

På tur med konstnären

På Jyväskylän konstmuseum samlas två klasser från Tikkakosken yhtenäiskoulu. Guiderna hälsar ungdomarna välkomna i foajén och presenterar dagens gästande konstnär, **Tuomo Blomqvist**.

”Det gör ingenting om ett berömt verk inte alls talar till en. Själv har jag upplevt att ett verk som först lämnat mig helt kall senare i livet har gjort ett helt annat intryck på mig. När det gäller konst handlar det alltid om åskådarens egna processer.”

Tillställningen får ett festligt inslag när alla höjer en skål med alkoholfri dryck. Kort därpå tar den glatt sorlande gruppen del av utställningen. Ungdomarna får information om konstnärerna, materialen i verken och konstriktningsarna.

Guiden påminner dem om att det inte finns några felaktiga svar. Konsttestarna blir ivriga och kommenterar konstverkens teman och stämningarna som konstverken förmedlar.

Ungdomarna blir alltmer koncentrerade när Tuomo Blomqvist berättar om hur hans verk *Prinsessa II* blev till. Formen på tyllslöjan föddes i skissböckerna. Konstnären insåg att stål nätet han hittat på skroten kunde bultas och svetsas till den bräckliga och sårbara figur som han eftersträvade.

”Det ursprungliga namnet var *Prinsessa under en kväll* (*Yhden illan prinsessa*). På kvällen är hon härskare över världen men på morgonen är situationen kanske en annan. Nätet är ganska trasigt och håligt.”

Blomqvist påminner om att en konstnär kan öppna upp bakgrunden till sitt verk, men verket föds först i åskådarens sinne.

”Det gör ingenting om ett berömt verk inte alls talar till en. Själv har jag upplevt att ett verk som först lämnat mig helt kall senare i livet har gjort ett helt annat intryck på mig. När det gäller konst handlar det alltid om åskådarens egna processer.”

3.4 Att utveckla publikarbetet och metoderna

Svenska Teatern och Finlands Nationalgalleri: Nya system för publikarbetet

Vid konsttestarnas besöksmål i huvudstadsregionen har man länge bedrivit publikarbete. Projektet har medfört nya metoder särskilt genom förarbetet och efterarbetet, men också genom att utveckla föreställningar och utställningar enkom för åttondeklassarna som målgrupp.

”Vid Svenska Teatern har vi redan i tio års tid sysslat med publikarbete och under dessa år har vi genomfört många olika projekt inom publikarbete. Nu utmanade vi oss själva genom att utveckla nya metoder att sammanställa material för eleverna. Till konsttestarnas förarbete och efterarbete har vi använt till exempel videor och så har vi involverat eleverna i själva föreställningen”, berättar ansvariga publikarbetaren **Noona Leppinen**.

I Finlands Nationalgalleri är den största skillnaden mellan traditionella skolutgångar och konsttestarbesöken att konsttestarna stannar dubbelt så länge i museerna och att grupperna i bästa fall är väl förberedda tack vare förarbetet. Också efterarbetet har medfört nya aspekter.

Utgångspunkten har varit att man ska få ett bra grepp om utställningen med så lite förberedelser som möjligt.

”Vår erfarenhet är att lärarna inte hinner ta itu med alltför omfattande material på förhand. Vi har eftersträvat att förarbetet ska kunna utföras i bussen på vägen hit eller till och med i foajén medan gruppen väntar på att se utställningen”, säger Amanda Manner som fungerar som Konsttestarnas koordinator vid Finlands Nationalgalleri.

Hur stavas humor?

Också Svenska Teatern har försökt ordna förarbetet och efterarbetet i samband med teaterbesöket.

”Då får varje elev samma möjligheter och deras upplevelse påverkas inte av till exempel hur aktiv deras lärare är”, understryker Leppinen.

Att dela en kaka, Sannah
Nedergård, Svenska Teatern.
Foto Cata Portin.

Publikarbetet har utvecklats baserat på de ungas utvärderingar

Källa: Konsttestarnas enkät till konstinstitutionerna, våren 2020.

Svenska Teaterns förarbete läsåret 2019–2020 bestod av en fyrdelad videoserie som hörde till den internationellt kända farsen *The play that goes wrong*. I videoserien fick ungdomarna sätta sig in hur det är att skriva humoristiska texter. Varje videoklipp var fyra minuter långt. Under efterarbetet fick eleverna bekanta sig med teaterpersonalens presentationer av yrken i teaterbranschen.

Också längre videor har använts. Till Svenska Teaterns föreställning *Landet*, som gavs under Konsttestarnas första säsong, hörde en halvtimmes video som förarbete, med vägkost åt både lärare och elever inför grupparbetet. Själva föreställningen var poetisk och fungerade inte lika bra för Konsttestarna som teaterns senare föreställningar, som bestod av farsen och en föreställning som gjordes speciellt för de unga.

"I *Att dela en kaka* som var skraddarsydd för Konsttestarna hade vi aktiverande delar som fungerade bra. Ungdomarna uppskattade föreställningen som hade temat rättvisa, vilket är intressant i alla åldrar. Också farsen *The play that goes wrong* är en rak och 'enkel' föreställning som fungerade bra. *Landet* kräver att åskådaren har en avancerad förmåga att förstå teater och det var en alltför krävande upplevelse för de flesta unga, säger Leppinen.

Ny identitet i rollspel

Alla tre museer som ingår i Finlands Nationalgalleri, det vill säga Ateneum, Kiasma och Sinebrychoff, har deltagit i Konsttestarna. Alla har varit nationella besöksmål och således fått besök från landskapen.

Vid besöken har man strävat efter att bibehålla museernas särprägel, så sättet att närma sig museerna har utgått från deras eget konstutbud. Till exempel i Sinebrychoff har man under alla år använt sig av dramaarbete. Under läsåret 2019–2020 fick besökarna bekanta sig med *Medaljongens hemlighet* (*Medaljongan salaisuus*) i form av rymningsspel och rollspel.

”Då dyker man ner i historien och får träffa personer från olika århundraden. Ungdomarna får med hjälp av rollkort en ny identitet under ett par timmars tid. Målsättningen är att komma på vad medaljongens hemlighet riktigt är”, beskriver Amanda Manner.

I Ateneum har man velat ge ungdomarna ett personligt förhållande till klassikerna. I Kiasma har man begrundat tid och förgänglighet med hjälp av utställningarna.

Skolan som konstpartner

På Konsttestarnas rundvandringar i Ateneum har den konsthistoriska kunskapen spelat en mindre roll än den personliga konstupplevelsen. I Kiasmas verkstäder har man försökt väcka diskussion om konst och uppmuntrat eleverna att dela med sig av sina tankar samt tänka i nya banor.

I Kiasmas utställningar är den moderna skolans värld med fenomenbaserat lärande en naturlig konstpartner. Det går att knyta konstinnehåll till väldigt många läroämnen.

”Till exempel i utställningarna våren 2020 ingår mycket biologi. Särskilt nutidskonsten är till sin natur sådan att den inte passar ihop med gamla läroämnegränser. Den skiljer sig också ganska mycket från bildkonstundervisningen”, säger Manner.

När projektet fortsätter under läsåret 2020–2021 med modellen för ett regionalt besök vill Finlands Nationalgalleri satsa särskilt mycket på samarbetet med närområdets läsare.

”När vi varit ett nationellt besöksmål har grupperna kunnat komma ända från Lappland och då har vi känt till att det handlar om ett engångsbesök. Då är det inte lika givande att bygga upp ett djupt samarbete, även om vi gjort det

till exempel när det gäller specialelever. Nästa säsong när vi blir ett regionalt besöksmål vill vi utveckla samarbetet med lärarna”, säger Manner.

Dra nytta av responsen och ge projektet en fortsättning

Konstinstitutionerna uppskattar att det går att samla in material från besöken med appen Konsttestarna. Appen får ändå kritik exempelvis för att användarna inte riktigt vet vad de sist och slutligen ger respons på: är det konstens effekter eller vad de unga tyckte om konstverken – eller konstbesöken i stort?

Ur konstinstitutionernas synvinkel lär appen inte ut konstkritik i sig, utan ger med sina färdigt valda känslor en avgränsad och spontan ”känslöversikt” över de ungas åsikter. Både Svenska Teatern och Finlands Nationalgalleri har dragit störst nytta av de fritt formulerade svaren,

”I Ateneum återkom flera gånger en önskan om att få gå runt i museet på egen hand. Vi byggde in en punkt i rundvandringen där guiden förvisso är närvarande i samma sal som gruppen, men de unga ges tillfälle att i egen takt betrakta verken”, berättar Amanda Manner.

”Vi har utvecklat verksamheten utifrån de fritt formulerade svaren. Kanske ännu fler öppna frågor skulle ha gett de unga en bättre chans att berätta vad de tycker”, funderar Noona Leppinen.

Det är viktigt att Konsttestarna får en fortsättning. Det skulle möjliggöra ett långsiktigt utvecklingsarbete.

”En kontinuerlig och flerårig finansiering skulle ge konstinstitutionerna möjlighet att till exempel skräddarsy fler presentationer att erbjuda målgruppen”, säger Noona Leppinen.

”Om vi bara känner till att det årligen kommer ett visst antal konsttestare så kan vi beakta detta redan när utställningarna planeras. Ett målmedvetet arbete kräver att vi kan utföra utvecklingsarbetet långsiktigt och i samarbete med andra aktörer”, summerar Amanda Manner.

4

KONSTTESTARNAS BESÖKSMÅL

Vad fungerar och
vad fungerar inte?

CircOpera, Finlands
nationalopera och
-balett. Foto Minna
Hatinen.

4.1 Hur ska man välja föreställning?

Att sätta ribban på rätt nivå

Konsttestarnas besöks mål väljs genom öppen ansökan varje verksamhetsår. De slutliga valen görs av projektets styrgrupp som består av representanter för Suomen Kulttuurirahasto, Svenska kulturfonden och Förbundet för barnkulturcenter i Finland.

Projektet är öppet för såväl scenkonst som visuell konst. På Konsttestarnas webbplats konstateras det i ansökningsinstruktionerna för konstinstitutionerna att ribban ska sättas på en nivå som är lämplig för majoriteten utan att underskatta de unga. Tonvikten för musik ligger på så kallad konstmusik.

”Det är främst den konstnärliga kvaliteten som påverkar valet av besöks mål”, säger **Veli-Markus Tapio**, specialsakkunnig vid Suomen Kulttuurirahasto.

Till skillnad från annan stipendiefinansiering bedöms ansökningarna också utifrån förarbetet och efterarbetet samt utifrån hur bra ungdomarna beaktas under besöket. Också den regionala aspekten, konstriktningen och typen av konstinstitution påverkar valet.

”Utan trovärdigt förarbete och efterarbete går inte ens det bästa förslaget vidare”, säger Tapio.

Det är viktigt att konstinstitutionerna förstår att projektet ger dem en unik möjlighet att bygga upp en relation med framtidens publik. Därför räcker det inte med en rutinmässig skolkonsert. Konstupplevelsen ligger i fokus när valen görs. En viktig del av konstupplevelsen är hur de unga bemöts och hur man tar hand om dem under konstbesöket.

”Också verk som tilltalar ungdomarna har inverkat positivt på bedömningen. Det handlar om att uppleva konst, inte undervisning som sker med hjälp av konst”, säger Veli-Markus Tapio.

En gemensam upplevelse för hela konstfältet

Det ena konstbesöket har gjorts inom ungdomarnas eget närområde. Därför bör konstinstitutionerna som deltar i projektet finnas på ett tillräckligt stort geografiskt område. Man har också velat erbjuda de unga exempel från olika konstarter.

Det är inte önskvärt att ett landskap från år till år enbart erbjuder musik och ett annat enbart teater. Konstinstitutionerna i Finland har en ojämn geografisk spridning. Det finns områden som skickat in långt fler ansökningar än nödvändigt. Och från andra områden har man varit tvungen att locka sökande.

Av konstinstitutionerna förutsätts tillräcklig storlek och förmåga att ta emot en stor publik. Vid sidan av konstinstitutioner som får statsandelar har man medvetet försökt lyfta fram aktörer från det fria fältet. Dessutom strävar man efter att den årliga ansökningsrundan skulle vara en gedigen ansökning där deltagarna också ibland byts ut. Ungefär en tredjedel av konstinstitutionerna har bytts ut årligen.

Projektet Konsttestarna handlar om en historiskt stor förflyttning av grupper. Projektet får också en övertygande tyngd av löftet om att alla unga får delta.

”Redan i valet av konstinstitutioner måste vi beakta flera mycket vardagliga praktiska faktorer. Sådana är till exempel reseförbindelser, klockslag, kostnader, volymer och den sökandes möjligheter att beakta specialelevens

Vattnets minne (Veden muisti), Satu Lemola, Ahaa Teatteri. Foto Jari Kivelä.

behov. Till och med de laestadianska områdenas begränsningar i Norra Finland har i enstaka fall kunna påverka valet”, förklarar Veli-Markus Tapio.

När man hösten 2020 övergår till en modell med ett regionalt konstbesök kommer andelen institutioner som får statsandelar att stiga en aning. Praktiska faktorer har en stor inverkan på valet.

Enhetliga val inte ett mål

De mest uppenbara friktionsfaktorerna har haft att göra med samarbetet mellan skolorna och konstinstitutionerna.

Förklaringen till det dåliga mottagandet kan ligga i att de unga – till skillnad från en vuxen publik – inte kände till Carmens historia sedan tidigare [...] Ett omsorgsfullt förarbete kunde ha förändrat allt.”

”Jag kommer inte att tänka på några uppenbart ’misslyckade’ val av verk. Det är självklart att publiken har lättare att närma sig en lättsam teaterkomedi än ett experimentellt nutidsdansverk. När vi gjort våra val har vi inte försökt komma fram till en enhetlig upplevelse”, säger Tapio.

Det är naturligtvis inte bra att erbjuda alla klasser endast farser, som man vet att de skulle gilla. Det är ändå viktigt för konstinstitutionerna att överväga vilken sorts föreställning som det finns en realistisk chans att ungdomarna tilltalas av. Om tillfället går till spillo kanske man aldrig mer ser röken av ungdomarna i salongerna.

Ur arrangörernas synvinkel var det en överraskning att Compañía Kaaris & Roni Martins verk *Kill Carmen* fick ett så motstridigt mottagande.

”De flesta av oss trodde att publiken skulle sluka föreställningen med hull och hår. Förklaringen till det dåliga mottagandet kan ligga i att de unga – till skillnad från en vuxen publik – inte kände till Carmens historia sedan tidigare. Det som vuxna ser som ett segertåg för den emanciperade odödliga Pippi Långstrump-Lisbeth Salander-superkvinnan uppfattades av de unga som något ångestfyllt och övererotiskt. Ett omsorgsfullt förarbete kunde ha förändrat allt.”

Valkriterierna har förblivit desamma under hela projektet, men när erfarenheterna byggts upp har alltmer fokus lagts på innehållet och ett trovärdigt genomförande av förarbetet och efterarbetet.

Veli-Markus Tapio betonar att konstinstitutionerna i fortsättningen i allt högre grad borde beakta ungdomar också i valet av andra verk. Enbart konstnärlig kvalitet, såsom den uppfattas inom konsten, räcker inte till.

4.2 Lyckade och misslyckade val

Bra för- och efterarbete sänker tröskeln

I toppen på de ungas recensioner hittas komedier och farser, till exempel Seinäjoki stadsteaters brittiska fars *En man, två chefer* (*Yksi mies, kaksi pomoa*) och den franska relationskomedin *Trekanten* (*Kolmen kimppa*) som gavs vid Helsingfors stadsteater. Dramer såsom Tampereen Teatteris *Regnmannen* (*Sademies*) och Åbo stadsteaters *Mysteriet Rygseck, kommissarie Palmu* (*Komisario Palmun erehdys*) har också fått många stjärnor.

I Konsttestarnas poängsättning når också cirkusföreställningarna en topplacering tillsammans med komedierna och dramerna. *CircOpera* på Finlands nationalopera och -ballett samt Flowcirkus-föreställningarna från Uleåborg och Hurjaruuth från Helsingfors har också fått beröm och ungefär fyra stjärnor av fem.

Åttondeklassaren **Onni Englund** från Hattula såg *CircOpera* på Nationaloperan tillsammans med sin klass. Föreställningen ändrade i ett slag på den aktiva idrottarens uppfattning om konst och teater.

”Jag hade utan tvivel fördomar eftersom jag inte bryr mig om opera, men föreställningen fick mig också att se musiken i ett helt nytt perspektiv. Cirkuskonsterna var helt otroliga och särskilt dödshjulet fastnade i minnet. Där var en typ som sprang i ett ekorrhjul och slog skickliga volter medan han sprang”, drar sig Englund till minnes.

Tillräckligt höga målsättningar

Många konsttestare är i likhet med Onni Englund noviser när det gäller konstbesök. Inte ens alla lärare har konstupplevelser i bakfickan. Lärarnas respons visar att de gärna skulle se bekanta berättelser på teatern eller lyssna på traditionell klassisk musik.

Victoria Nylund, som är regional koordinator i Österbotten och Mellersta Österbotten, säger att hon under projektet kommit fram till att dagens skolelever inte nödvändigtvis känner till traditionen med teater eller konstmusik.

BESÖKSMÅL: VAD FUNGERAR OCH VAD FUNGERAR INTE?

”Det är ganska beskrivande för dagens verklighet att man önskar sig något tydligt och vanligt”, säger Nylund.

Enligt de regionala koordinatorens erfarenhet kan man med publikarbete rejält sänka tröskeln att uppleva konst. Vid många konstinstitutioner har för- och efterarbetet genomförts på ett lyckat sätt. Det gemensamma för fungerande förhandsuppgifter eller efterarbete är att de är relativt enkla att genomföra och kan utföras under konstbesöken eller på vägen dit.

Alltför ambitiösa uppgifter, som helt och hållet läggs i lärarnas händer, fungerar inte och detsamma gäller sådana uppgifter som kräver orimligt mycket tid av lärarna eller eleverna. Det kan uppstå kollisioner om konstinstitutionerna inte känner till skolvärlden eller åttondeklassarnas kunskapsnivå.

”Om man har höga målsättningar borde konstinstitutionerna ta sig till skolorna och sätta resurser på att både lärare och elever kan sätta sig in i och få handledning genom hela processen”, säger **Joonas Keskinen**, regional koordinator i Birkaland.

Keskinen nämner exempelvis Tammerforsteatern Ahaa Teatteris uppgifter i samband med föreställningen *Vattnets minne* (*Veden muisti*) under säsongen 2018–2019.

”Föreställningen gav en dystopisk framtidsbild av en värld där det närapå är slut på rent vatten. En del av förarbetet var att grupperna skulle samla skräp och olika sorters avfall som de sedan skulle ta med sig till föreställningen. Skräpet placerades i en stor akvarietank fylld med vatten och där fick det vara under hela föreställningen. När föreställningen var slut såg tanken ganska fin ut, rent visuellt: konsttestarnas skräp guppade omkring i vattnet. Smutsen och färgen som skräpet hade avgett färgade vattnet på olika sätt”, beskriver Keskinen.

Uppgiften hade en tydlig pedagogisk del och ett klart budskap. Den gick enkelt att genomföra utan att ta alltför lång tid.

”Slutresultatet var ett konstverk i sig. Det hade anknytning till skolans undervisningsinnehåll plus att det var aktuellt”, säger Joonas Keskinen.

Konsttestarna i Museet för nutidskonst Kiasma.
Foto Nationalgalleriet / Petri Virtanen.

Får man gråta i salongen?

Som förarbete åt Konsttestarna gjorde Seinäjoki stadsteater en presentationsvideo där skådespelaren **Janne Kataja** berättade om teatern. En bidragande orsak till att videon blev populär kan vara att många unga känner till Kataja från underhållningsprogram på tv.

Som förarbete gjordes också en guide om det praktiska under besöket. Finns det någon klädkod när man går på teater och kostar garderoben? Kan man äta egen matsäck i salongen eller ta bilder? Och vad ska man göra om man skulle vilja gråta?

”Flera av åttondeklassarna i Södra Österbotten hade aldrig tidigare besökt Seinäjoki stadsteater. Med guiden ville man sänka tröskeln att komma till

Finns det någon klädkod när man går på teater och kostar garderoben? Kan man äta egen matsäck i salongen eller ta bilder? Och vad ska man göra om man skulle vilja gråta?

teatern. Responsen visar att det hade önskad effekt”, säger **Elina Muotio**, regional koordinator i Södra Österbotten.

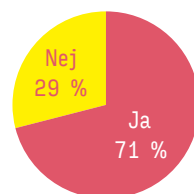
Victoria Nylund anser att bland annat Wasa teater och Ateneum lyckats med sitt Konsttestar-publikarbete. Bägge har sett till att de unga vet vart de kommer och vad som kommer att hända. Arbetet har inte heller krävt för mycket tid eller kraft av lärarna.

”Konstupplevelsen har fördjupats av ett lyckat för- och efterarbete där man satsat på att tänka på 14-åringarnas liv och hur de fungerar. Det har varit viktigt att konstinstitutionerna har funderat på lärarnas arbete på förhand, exempelvis på hur lång tid som krävs av för- och efterarbetet redan i klassrummet”, säger Nylund.

På Wasa Teater presenterades pjäsen och skådespelarna på scenen innan föreställningen började. Skådespelarna berättade om sina roller och publikarbetaren om vad pjäsen skulle handla om. Publikarbetaren tipsade också konsttestarna om vilka teman ungdomarna kunde hålla utkik efter under föreställningen.

”Det hjälpte ungdomarna att koncentrera sig på pjäsen”, säger Nylund.

Har ni använt er av ungdomarnas utvärderingar i er verksamhet?

Källa: Konsttestarnas enkät till konstinstitutionerna, våren 2020.

”När de unga betraktar konst har de lov att ge uttryck för vad de upplever. Det är alltså inte så att vi i förväg tänker ut vilka teman vi borde ta upp.”

Rätt till egna tolkningar

Ateneums Konsttestarkoordinator Amanda Manner säger sig ha märkt att människor förstår sig på konst mycket bättre än de själva tror att de gör. Konsttestarna är inget undantag. Manner påminner om att det inte behövs några studier eller något specialkunnande för att tolka konst.

”Vår målsättning har varit att få de unga att berätta om sitt första intryck. Sedan kan vi fördjupa diskussionen och fundera på vad konstverken kan anknyta till”, berättar Manner.

De unga tolkar verken med sitt eget liv som referensram. I Kiasma fanns ett verk med en sten. Vid ett av besöken sågs detta som en metafor för att det inte hjälper att vara hård. Alla kan gå sönder någon gång i livet.

”När de unga betraktar konst har de lov att ge uttryck för vad de upplever. Det är alltså inte så att vi i förväg tänker ut vilka teman vi borde ta upp”, säger Manner.

Kill Carmen, Mariana Collado och Carlos Chamorro,
Compañía Kaari & Roni Martin.
Foto Joonas Antikainen.

CASE: Kill Carmen

En eller fem stjärnor?

Frågor om besöksmålets lämplighet för åttondeklassare aktualiserades särskilt vid Compañía Kaaris & Roni Martins *Kill Carmen*, som visades för konsttestarna under läsåren 2017–2018 och 2018–2019. Under dansföreställningen dör Carmen flera gånger. Upphovsmännen beskriver föreställningen på arbetsgruppens webbplats med orden hänsynslös och grym, förförande och vrickad.

I recensionerna på webbplatsen för Konsttestarna ansågs föreställningen vara speciell och annorlunda. Föreställningen delade konsttestarnas åsikter starkt och fick allt från en stjärna till fem.

Kill Carmen framfördes också i Ylivieska i Norra Österbotten.

”Skolorna tog främst kontakt för att få veta hur lärarna skulle besvara frågorna som kom från hemmen om verkets lämplighet. Flera lämnade återbud trots att skolorna uppmuntrades att delta och fick information om föreställningens teman. Vi poängterade också att tankar som väcks skulle bearbetas med hjälp av för- och efterarbetet och att diskussionen kunde fortsätta i skolorna,” säger den regionala koordinatoren **Anne Pelttari**.

Maya Jansson som är elev i Lovisanejdens högstadium upplevde inte *Kill Carmen* som förvirrande.

”Föreställningen handlar om Carmen, en ganska sexuell kvinna som blir våldtagen. Trots allt hemskt som hon går igenom reser hon sig alltid och blir allt starkare”, analyserar Jansson föreställningen i **Michaela von Kügelgens** reportage. En förkortad version av reportaget *Konsten ska uppmuntra till självständigt tänkande* finns på Svenska kulturfondens webbplats.

Ibland är det svårt att kombinera konstfostran med en stark religiös övertygelse. Även om det inte handlar om en ny utmaning på området så är det förståeligt att många lärare tycker det är svårt att balansera mellan dessa två.

”Jag upplever att konsttestarna har främjat den här diskussionen och bearbetningen av ämnet. Diskussion om ämnet har förts också i medierna på området”, berättar Anne Pelttari.

Hair, Joel Mäkinen, Jyväskylä stadsteater. Foto Hanna-Kaisa Hämäläinen.

CASE: Hair

Fram med de stora frågorna

Under våren 2019 vållade konsttestarnas besöksmål vid Jyväskylä stadsteater uppståndelse i Mellersta Finland i och med uppsättningen av *Hair*. Kärnan i musikalen utgörs av krigsmotstånd och konflikter mellan generationerna, men på scenen fanns också nakna skådespelare och man använde droger.

”Redan före besöken fick vi ett par meddelanden från skolorna. Man undrade om det på grund av nakenheten och drogerna var riktigt lämpligt att visa föreställningen för åttondeklassare”, berättar **Hanna Brotkin** som är regional koordinator i Mellersta Finland.

Regissören, teaterchefen, teaterkuratorn och Brotkin kom tillsammans fram till att inte visa nakna personer, även om pjäsen inte ändrades i övrigt.

Motiveringen var att tonåringar i publiken kunde uppfatta offentlig nakenhet som pinsam och nakenheten kunde också stjäla uppmärksamhet från själva föreställningen.

Man ville också berätta för ungdomarna att droger inte alls vidgar medvetandet på ett positivt sätt och att de inte gör världen till en bättre plats – till skillnad från vad man trodde på 1960-talet. Youth Against Drugs (YAD) inbjöds som samarbetspartner under för- och efterarbetet. Det är en förening som arbetar med förebyggande rusmedelsarbete. Skolorna fick bakgrundsmaterial och deras förarbete förbereddes mycket omsorgsfullt.

”Bland förhandsuppgifterna fanns information om vilken tidsperiod som musikalen utspelar sig under, och om droganvändning. I förarbetet uppmuntrades lärarna att inkludera *Hair* i ämnena historia eller hälsokunskap, musik eller bildkonst, eftersom det handlade om en visuellt vacker musical.”

Musikalens energi, medryckande musik och vackra visuella uttryck var underhållande, men samtidigt uppmanade föreställningen åskådarna att fundera på sitt eget och andras sätt att tänka. Temat var hippierörelsens ”make love, not war”-ideologi, men under musiken och den lättsamma ytan fanns budskapet om att droganvändare spelar ett farligt spel med sin egen hälsa och säkerhet. Frivilliga och personal från YAD deltog i samtliga konsttestarföreställningar. Skolorna fick vägkost för att hantera drogproblem som förekommer också i Mellersta Finland.

Youtube och andra kanaler för sociala medier ger de unga tillgång till långt mer chockerande bilder än vad man kan visa på en teaterscen. En del av de unga har emellertid levt i en skyddad värld och knappt ens fått titta på nyheterna medan andra har sett en hel del av världen och vad som händer i världen.

Också Brotkin deltog i varje konsttestarföreställning ifall någon av de unga skulle ha blivit upprörd.

”Pjäsen är fortfarande aktuell. Flera av problemen som lyfts fram i musikalen är fortfarande olösta i världen. Ingen blev upprörd men slutet är så grymt och berörande att jag grät under varje föreställning. Jag såg att också de unga blev berörda”, säger Brotkin.

Att dela en kaka, Mikael Andersson, Svenska Teatern. Foto Cata Portin.

CASE: Skräddarsydd föreställning och språkdusch

Hur ska kakan delas?

Konsttestarnas finansiering möjliggjorde under projektets andra år en skräddarsydd föreställning för åttondeklassare, *Att dela en kaka*, som behandlade rättvisa. De delar av föreställningen där publiken blev involverad var centrala under hela processen.

”Publikarbetaren ansvarade för att utarbeta de här delarna tillsammans med hela arbetsgruppen för pjäsen *Att dela en kaka*. Under varje föreställning hände något unikt i samspelet mellan publiken och scenen. Det här uppskattades mycket av både skådespelare och publik”, berättar Noona Leppinen, ansvarig publikarbetare vid Svenska Teatern.

Pjäsen som är skriven av **Christoffer Mellgren** och regisserad av **Janne Pellinen** tar med åskådarna på en resa in i filosofins, spökenas och syskonens värld tillsammans med de teaterhistoriska kändisarna Ofelia och Hamlet. Publiken är med när en skeppsbruten besättning ställs inför ett svårt moraliskt val och de får följa med hur kakan ska delas rättvist.

Rättvisans dilemma

Före föreställningen frågade man publiken bland annat om det alltid är absolut nödvändigt att lyda ledaren och om rättvisa är samma sak i alla lägen.

Teaterkritiker **Maria Säkö** lyfte i *Helsingin Sanomat* (28.4.2018) fram en av *Att dela en kaka*s styrkor – att de vuxna inte i förväg försökt definiera vad som är föreställningens sensmoral. De unga fick själva testa på scenens moraliska styrka.

”Med redskap som är bekanta från Brecht ställer föreställningen effektivt frågan om rättvisa på både ett konkret och filosofiskt plan”, skriver Säkö.

”I diskussionerna togs också upp frågan om hur den samhälleliga kakan ska delas, och det var bra”, berättar projektet Konsttestarnas regionala koordinators i Mellersta Finland, Hanna Brotkin. Hon såg föreställningen tillsammans med konsttestarna.

Språkdusch i landskapen

Föreställningen *Att dela en kaka* erbjöds finskspråkiga skolor som en så kallad språkdusch. Då knöts föreställningen till studierna i svenska. Föreställningen hade textning.

Enligt Noona Leppinen har teatern enbart goda erfarenheter av språkduschar.

”När vår personal har diskuterat med ungdomarna har de vid behov och på ett flexibelt sätt använt engelska och finska, även om själva föreställningen är på svenska.”

”Här i Mellersta Finland hör man vanligtvis inte någon svenska. Till säsongen 2019–2020 fanns 800 biljetter på önskelistan men jag kunde bara erbjuda 500”, berättar Brotkin.

Konsttestare i Björneborgs konstmuseum. Foto Ilona Juntura.

CASE: Religiösa grupper och värdekonflikter

När värderingarna krockar

En del av eleverna som deltagit i Konsttestarna har under besöken stött på värderingar som stridit mot deras familjers värdegrund. Eftersom jämlikhet och tillgänglighet är viktigt för konsttestarna har man strävat efter att ta detta i beaktande i god tid före besöken. I samband med att skolorna anmälde sig under våren frågade de regionala koordinatörerna lärarna om det till exempel på grund av religiösa övertygelser fanns sådana konstformer som inte var lämpliga för klassen.

BESÖKSMÅL: VAD FUNGERAR OCH VAD FUNGERAR INTE?

”I Norra Österbotten spelar religiös övertygelse en stor roll. Utifrån informationen från lärarna väljs ett sådant besöksmål som till sitt innehåll passar så många elever som möjligt”, berättar den regionala koordinatören Anne Pelttari.

Om information saknats har vissa elever inte deltagit i besöket. Det här var fallet vid till exempel teater- eller dansföreställningar på ett laestadianskt område.

”Speciellt i sådana fall har det förekommit att en del elever uteblivit. Vi censurerar inte föreställningarna utan granskar noggrant de föreställningar som väljs och försöker exempelvis försäkra oss om att nakna personer inte syns i konsttestarföreställningarna. Avbokningar har förekommit, men den regionala koordinatören fick vanligtvis inte höra om dem i förväg. Oftast har skolan först i efterhand berättat om dem”, säger Pelttari.

I Konsttestarna är alla känslor tillåtna. Anne Pelttari betonar att konst berör på ett eller annat sätt. Konsten kan göra en irriterad, förtjust eller förundrad. Ofta blir man förvirrad. Vad var det som nyss hände? Vad tyckte jag egentligen? Varför kändes det som det kändes? Vilka tankar och känslor väcktes?

”Det här är alla exempel på sådana frågor som vi uppmuntrar konsttestarna att fundera på. Det finns inget rätt eller fel sätt att uppleva konst. Man behöver inte förstå konsten eller ens gilla den. Men det är viktigt att diskutera känslorna som föreställningen väckt. Det här gör vi också i efterarbetet under ledning av en trygg vuxen, läraren. Att uppleva konst ger människan verktyg att bearbeta sina egna känslor.

Skolan spelar en viktig roll i bildningsarbetet och i vidgandet av ungdomarnas världsbild. Konsttestarna bidrar med stöd och verktyg i detta arbete.

”Jag skulle hoppas att diskussionen kring hur man kan sammanfoga religiös övertygelse och konstfostran fortsätter och skapar en sådan atmosfär där ämnet inte är tabu. Det är det inte heller nu, men det är ändå ett utmanande ämne för många lärare och personer som jobbar med konstfostran. Det skulle vara viktigt med en öppen dialog”, säger Anne Pelttari.

5 SKOLORNAS DELTAGANDE

Vad betyder Konsttestarna för skolorna?

Ingela Ihrman, En storslagen
tångdag (Suurenmoinen
merilevöpäivä), 2019,
blandteknik, Finlands
Nationalgalleri / Museet
för nutidskonst Kiasma.
Väderprognos för framtiden,
Museet för nutidskonst Kiasma
31.1–16.8.2020, tavla.
Foto Finlands Nationalgalleri /
Pirje Mykkänen

5.1 Hur förhåller sig lärarna till projektet?

En fantastisk resurs, men också arbetsamt

Skolorna är en naturlig samarbetspartner för Konsttestarna redan av den orsaken att det går att nå ungdomarna i en hel åldersklass via grundskolan. Även om det är frivilligt att delta har utgångspunkten hela tiden varit att landets samtliga skolor ska vara med i projektet.

Ännu i slutet av första säsongens anmälningstid såg det ut som om skolornas deltagarprocent skulle landa på under 60 procent. Uppmuntran från projektchefen och de regionala koordinatorens slutspurt ledde till att över 99 procent av skolorna anmälde sig. Andra året var deltagarprocenten redan över 100.

”Då deltog också små skolor som beslöt sig för att skicka iväg tre årskullar på ett gemensamt besök under det mellersta året”, säger projektchef Anu-Maarit Moilanen med ett leende.

Ifall skolorna inte anmälde sig tog man vid behov kontakt med bildningscheferna. De förstod snabbt vilka resurser som kommunerna erbjöds. Mellan det första och andra året avtog tveksamheten. Under tredje året väntade skolorna på att det skulle bli dags för Konsttestarna.

Moilanen tycker det är viktigt att projektet skapade en gemensam verksamhetsmodell för hela landet och att alla skolor har jobbat enligt denna modell.

”När man deltar i Konsttestarna så deltar alla klasser i båda besöken. Det har inte varit möjligt att välja endast det nationella eller det regionala besöksmålet”, säger hon.

Teman inom olika ämnen

Till och med 94 procent av lärarna anser att besöken är viktiga (Konsttestarnas skolenkät, våren 2019). Bildkonstlärare Anne Vilkuna från Tavastehus har varit kontaktlärare för Konsttestarna under hela projektets gång.

Enligt Vilkuna är det inte nödvändigt att ändra på konceptet Konsttestarna för att knyta projektet till läroplanen. Snarare hoppas hon att skolorna skulle ha möjlighet att knyta Konsttestarna tätare till undervisningen i projektets nuvarande form. Projektets styrka har varit öppenheten och tilliten till att skolorna tillämpar och drar nytta av projektets teman på ett sätt som passar dem.

”Naturligtvis skulle det vara en fördel om vi i god tid fick veta att Konsttestarna får en längre fortsättning än ett år. Då skulle kollegerna till exempel kunna komma överens om vilket tema som tas upp i vilket läroämne. För övrigt är det bra att verksamheten inte drivs av samma lärare som i skolan. Då förblir den fräsch och de unga uppskattar besöken och arbetet kring besöken mer”, funderar Vilkuna.

I det stora hela tycker Vilkuna att Konsttestarna är en alldeles otroligt fin satsning på kulturlivets framtid, men också på ungdomarnas liv.

”Om de unga via projektet lär sig använda kulturtjänster får de väggkost till sina egna liv. I dessa tider känns konstens betydelse särskilt viktig”, säger Vilkuna med hänvisning till coronavåren. Vilkuna har deltagit i ett tjugotal konstbesök med ungdomarna.

Bland annat operabesöket *Trubaduren (Trubaduuri)*, där föreställningen inleds med en brutal våldtäktsscen, har stannat i Vilkunas minne. Hon oroade sig i förväg för hur några av de oroligare pojkarna skulle bete sig under föreställningen.

”Vårt gäng satt blickstill under hela föreställningen. Under pausen och efter föreställningen lyssnade jag på just dessa pojkars kommentarer. De var alldeles

förbluffade: *Tänk er, inga mikrofoner och inga ljudförstärkare och ljudet hördes ändå dit upp*”, berättar Vilkuna.

Hon är övertygad om att ingen av dessa pojkar i vuxen ålder kommer att ifrågasätta behovet av konstinstitutioner.

”De har alldeles säkert fått en positiv bild av opera, vilket leder till att de kanske börjar gå på opera när de är äldre och har råd med besöken.”

Överraskande samtidskonst för österbottniska pojkar

Malin Storbjörk är musiklärare i Ådalens skola i Kronoby och övertygad om Konsttestarnas betydelse. Hon medger ändå att inställningen till konstutflykterna beror på vem man frågar.

”För mig som alltid tänder på frågor om konst och kultur har det här varit ett alldeles himmelskt projekt och en enorm resurs i arbetet. Men vi är alla olika, vilket jag märkt i vår skola under dessa tre år”, säger Storbjörk som varit Konsttestarnas kontaktlärare.

En orsak till kritiken kan vara alla praktiska arrangemang inom projektet och att det handlar om obetalt arbete i synnerhet för klasslärarna. Som ansvariga lärare har de förberett besöket och efterarbetet utifrån sitt eget ämne, sitt intresse och hur mycket tid de haft till sitt förfogande.

”En del besök har varit enklare än andra att integrera i olika ämnen. En del förarbete har tagit en kvart att gå igenom under klasslärarens timme, medan andra lärare och klasser kan ha lagt ner flera timmar på uppgifterna. Själv förstod jag snabbt att någon måste ta ett helhetsansvar. Jag har på eget initiativ deltagit i vår skolas sex konsttestarbesök”, säger Storbjörk.

Storbjörk vill lyfta fram sin egen skolas konsttestarbesök vid Kiasma våren 2019. Först var hon besviken när hon fick höra vart de skulle åka. Hon tyckte det var synd att ungdomarna, som inte ens sett klassikerna på Ateneum, skulle titta på samtidskonst. Därför blev hon desto mer överraskad och glad över mottagandet och hela rundturen på Kiasma.

När är nu? Wäinö Aaltonens museum, Åbo. Foto Robert Seger.

"Vi fick träffa en lysande guide som såg till att vi fick ögonöppnande upplevelser under utställningen. Jag kommer aldrig att glömma hur i synnerhet 'de österbottniska traktorpojarna' tysta lyssnade på guiden och hur ivrigt de ställde frågor och kommenterade konsten de fick se i Kiasma. Det var en alldeles otroligt fin upplevelse!"

5.2 Rektorernas perspektiv

Med i läroplanen eller inte, en fortsättning eller inte – en fråga om värderingar

Även om en del skolor och lärare lyckades bra med att införliva konstbesöken i läroplanen så förverkligades ändå inte projektets målsättning som förväntat med nya inlärningsmiljöer och konstinnehåll som en berikande del av undervisningen. Det här framgår i FD **Tarja Pääjokis** ännu opublicerade (våren 2020) manus. Hon är forskare vid forskningscentret Cerada vid Konstuniversitetet.

I undersökningen, som är en av tre akademiska undersökningar med anknytning till projektet, har projektets resultat och effekter utretts. Fokus har varit på samarbetet mellan skolorna och konstinstitutionerna.

"Lärarna har förklarat bristen på koppling till läroplanen med att de saknat det kunnande som skulle krävas. Verksamheten kring Konsttestarna har alltså synliggjort lärarnas fortbildningsbehov", skriver Pääjoki.

Med i läroplanen – som prao?

Pekka Paappanen, rektor vid Hauhon yhtenäiskoulu, anser att Konsttestarna borde knytas starkare till läroplanen. Det här kunde genomföras på samma sätt som praoperioderna, alltså perioderna med praktisk arbetslivsorientering, som numera ingår i läroplanen.

"Verksamheten kunde till och med knytas till praoperioderna. En verksamhet som i likhet med Konsttestarna berör en hel åldersklass lyckas bara om det finns en stark normstyrning och regelbundet budgeterade medel. Annars kommer man efter projektet att återgå till invanda gamla mönster", resonerar Paappanen.

För att Konsttestarna med sitt för- och efterarbete ska kunna bli en etablerad verksamhet i skolan behöver projektet enligt honom drivas vidare med statsstöd under flera år.

"Efter det kommer kommunerna att inse vilken betydelse verksamheten har och knyta den till sin undervisning på riktigt. Det är motiverat med ett litet tvång i det här sammanhanget", säger Paappanen.

Han anser att det sist och slutligen är en fråga om värderingar och påminner om att skolans uppgift är att öppna upp nya världar inom kunskap, färdigheter, etik och estetik.

”Om det finns tydliga värderingar och målsättningar och man förstår sig på värdet med Konsttestarna så hittar man praktiska lösningar. Om man däremot inte förstår sig på värdet och betydelsen av verksamheten kommer det inte att bli en upplevelse för hela åldersklasser. Då blir det bara ett fåtal upplysta skolor som tar del av verksamheten.”

I egenskap av rektor tänker sig Paappanen att Konsttestarna är en fråga om organisering.

”Strålande samarbetspartner är viktiga. Allt finns färdigt från instruktioner till researrangemang. Bara en dumbom struntar i detta nätverk. Skolan behöver goda samarbetspartner för att förverkliga läroplanen och målsättningarna i lagen om grundläggande utbildning. Konstinstitutionerna och Konsttestarna är just sådana samarbetspartner”, säger Paappanen.

En gemensam upplevelse för hela skolan

Kaj Törnroos, skolföreståndare på Åland, konstaterar också att konstbesöken har varit belönande för både elever och lärare. Kumlinge skola har deltagit i Konsttestarna ända från första säsongen.

Nästa läsår får Åland en ny läroplan. Törnroos vill inte i detta skede ta ställning till Konsttestarnas framtid med tanke på läroplanen. Han anser att man hittills lyckats knyta besöken till olika ämnen i skolan på ett bra sätt och utflykterna har gett lärarna teman att diskutera i klasserna.

”Själva besöket kräver flera arbetsskeden och mycket planering, eftersom vår skola har rest till Mariehamn därifrån vi tagit färjan till Helsingfors. En del av upplevelsen var att vi kom fram i god tid och hann prata med arrangörerna en hel del före föreställningen. På det sättet fick vi en gedigen teaterupplevelse tillsammans”, säger Törnroos.

Sirpa Turpeinen i Jyväskylän konstmuseum. Foto Hanna Brotkin.

5.3 En belöning eller ett nödvändigt ont?

Möten med unga

Enligt skolenkäten anser en stor del av lärarna och eleverna att Konsttestarna varit mer en belöning än något nödvändigt ont. Men det har också höjts kritiska röster, vilket Malin Storbjörk konstaterade ovan.

Niina Piispa, lärare i Pielisjoen koulu och kontaktlärare för projektet, berättar att hon i början var tvungen att motivera för vissa kolleger att projektet behövdes.

Jag kopplade besöken till min egen undervisning och läroplanen

Källa: Konsttestarnas skolenkät, våren 2020.

”Själv tänker jag mig att det här är det bästa som hänt skolan på länge. En del besök var enklare att kombinera med undervisningen än andra. De konstinstitutioner som hade bemödat sig om att producera förhandsmaterial skilde sig positivt ur mängden.

Musiklärare **Satu Puttonen** vid Tikkakosken yhtenäiskoulu fick tillsammans med ungdomarna uppleva orkesterserien *Romeo och Julia* av Sergej Prokofjev med Radions symfoniorkester i Helsingfors våren 2020. Det regionala besöket gjordes till Jyväskylä konstmuseum och utställningen *Hur ser tiden ut? (Miltä näyttää aika?)*.

Helsingforsresan med tillhörande förberedelser var hennes första kontakt med Konsttestarna. Som musiklärare kunde hon analysera verket. Ungdomarna var bekanta med konsertens tema och berättelse.

”Konferencieren berättade först vad som skulle hända och pianisten spelade upp temat. Därefter fick vi höra helheten som orkestern spelade. På det här sättet blev de unga indragna på ett bra sätt, vilket är viktigt. Likaså är det allra bäst när konstnärerna under museibesöken kan berätta om konstverken. Då ger utställningen så mycket mer än om man bara tittar på verken. Konsttestarna för verkligen med sig omväxling för oss lärare och eleverna får nya perspektiv på livet”, säger Puttonen.

Det skulle vara viktigt med fortsatta konstbesök, men med tanke på klimatförändringen kunde man undvika onödiga resor.

”Själv tänker jag mig att det här är det bästa som hänt skolan på länge. En del besök var enklare att kombinera med undervisningen än andra. De konstinstitutioner som hade bemödat sig om att producera förhandsmaterial skilde sig positivt ur mängden.

”De här ungdomarna från Mellersta Finland skulle redan med tanke på allmänbildningen kunna få se det konstutbud som vi har här i trakterna. Man hinner till huvudstaden också senare”, säger Puttonen.

Konsttestarna har också gett eleverna en möjlighet att tillbringa tid med sin egen klass och diskutera en delad upplevelse. Det som kritiserats är till exempel att informationen om besöksmålen har kommit sent och därför har det inte på ett naturligt sätt varit möjligt att knyta besöket till skolverksamheten.

Lärarna har också upplevt att tidtabellerna har varit utmanande. Resorna är ofta långa och att ta tåget tillsammans med tonåringar kan vara en ny upplevelse. Då man besöker de nationella besöksmålen i huvudstadsregionen startar man ofta tidigt och kommer tillbaka mitt i natten och hinner inte med så mycket annat än själva besöket. Men lärarna har också uppskattat annorlunda möten med ungdomarna.

”På Helsingforsresan gick jag på restaurang tillsammans med mina elever och fick tillbringa tid med dem på ett helt annat sätt än jag normalt kan göra under lektionerna”, berättar en lärare.

Malin Storbjörk från Kronoby har löst sina skolors huvudstadsbesök så att det finns tillräckligt med tid i Helsingfors, trots den långa resan. Under ett sju timmar långt besök i huvudstadsregionen hinner man med mycket så länge programmet planeras i förväg.

”Vi har ordnat en liten guidning i Helsingfors i samband med besöken. Eftersom jag har studerat i Helsingfors guidar jag gärna eleverna i kärncentrum. De har fått besöka museer och kyrkor men också till exempel Ode”, säger hon.

Open Orchestra, Åbo filharmoniska orkester. Foto Robert Seger.

6

UNGDOMARNA

Vad betyder Konsttestarna för ungdomarna?

6.1 Vilket mottagande har Konsttestarna fått av ungdomarna?

"Vad har det här att göra med mitt liv?"

För konstinstitutionerna har projektet Konsttestarna erbjudit en unik möjlighet att presentera sig för de unga och nå en stor publik. För många unga öppnar Konsttestarna upp en kulturvärld som de kanske aldrig känt sig delaktiga i tidigare. Det kan bero på att familjen inte intresserar sig för konst eller att de bor långt från konstinstitutionerna.

Konsten berör de ungas eget liv. Allmänt taget handlar det om allmänbildning som alla borde ha. De unga utsätts för något nytt som de utan Konsttestarna inte skulle ha upplevt.

Även om ungdomarna inte blir så intresserade av vad de upplevt så rekommenderar åttondeklassaren **Anna-Sofia Koli** vid Kuhmoisten yhtenäiskoulu att de vuxna som ordnat konstbesöken inte genast ger upp.

"Om man till exempel har varit till ett museum och man har fått en dålig känsla av det så borde den unga få testa på något nytt och annorlunda. Konst är inte bara tavlor. Det finns många olika konstformer. Också musiker och konserter är konst och om man tycker om att teckna så kan man med konstens hjälp få utlopp för nästan vad som helst. Också jag kan föreställa mig att jag skulle kunna måla min oro och på det sättet få bort den ur systemet. Det är samma sak med musik", säger Koli som själv spelar piano.

Också om de unga i till exempel responsen inte enbart tackat för Konsttestarna utan också gjort revolt över att de inte själva fått välja sitt besöksmål, så finns det andra än enbart praktiska orsaker bakom valen. De praktiska orsakerna har speciellt att göra med logistik och konstinstitutionernas volymer, såsom hur många som ryms i salongen eller hur många biljetter som erbjuds.

”De unga skulle gärna själva välja film eller någon annan bekant konstform. Nu ges de möjlighet att uppleva opera, symfonimusik eller något annat helt obekant”, säger den regionala koordinatör Hanna Brotkin.

Brotkin anser att Konsttestarna och konsten erbjuder ungdomarna ett perfekt tillfälle att få kontakt med en värld som ligger långt ifrån deras vardag. Ungdomarna kan få inblick i en verklighet som de inte själva kan leva i och förstå människor som har en annan livsstil.

”Besöken kan också få någon av ungdomarna att fundera på ett yrke inom konst. Konstnärsyrket är kanske inte det första det berättas om på studiehandledningen”, säger Brotkin.

Exempel på konstens kraft

De unga kommenterar nödvändigtvis inte sin upplevelse då de är i åttonde klass och kanske inte ens under flera års tid. Det här är enligt den regionala koordinatör Elina Muotio förståeligt.

”Var och en av oss kommer ihåg sin ungdom och hur förståelse för de egna känslorna kunde komma först långt senare. Utan att man ens märker det kan man bearbeta vad man upplevt och spara det i minnet. Efter fem–tio år kanske man får insikter om vad ett verk handlade om och hur det man sett eller upplevt knyter an till ens eget liv”, säger Muonio.

Under för- och efterarbetet har de unga fått möjlighet att bearbeta också sina egna erfarenheter och känslor. I Jyväskylä Sinfonias DIY!-konserthelhet fick 527 ungdomar från fyra skolor i Mellersta Finland delta i kompositionsprojekt. Musiker besökte skolorna och berättade om orkestermusik och instrument.

De unga fick göra kompositioner som en variation på temat i *La Folia*. I en av skolorna gjorde en elev en mobbningsrap som anpassades till och framfördes med orkestern under konserten som Konsttestarna deltog i. Ungefär 500 ungdomar satt knäpptysta i salen.

De unga fick göra kompositioner som en variation på temat i *La Folia*. I en av skolorna gjorde en elev en mobbningsrap som anpassades till och framfördes med orkestern under konserten som konsttestarna deltog i. Ungefär 500 ungdomar satt knäpptysta i salen.

”Elevens raphelhet hade spelats in i förväg och hens text förmedlade på ett otroligt fint sätt de känslor som ett mobbningsoffer kan känna. På samma gång spelade Jyväskylä Sinfonia i bakgrunden. Det här berörde säkert alla, såväl mobbade, mobbare som andra åhörare”, berättar Brotkin som på ett internationellt barnkulturseminarium har använt sig av det här som ett exempel på konstens kraft.

Hur klarar klimatet av Konsttestarna?

Även om resan till de nationella besöksmålen i huvudstadsregionen har prisats så har de unga kritiserat de långa resorna. Varje läsår har 60 000 unga och deras lärare varit i rörelse, vilket gett projektet den humoristiska beskrivningen ”Finlands största efterkrigstida mobilisering”.

Klimatfrågorna har lyfts fram bland annat i skolenkäterna. Också på webbplatsen Konsttestarna har ungdomarna gett respons med klimatförtecken. I en undersökning av Ungdomsforskningsnätverket (Nuorisotutkimusverkosto) där elever från tio skolor intervjuades tas också ställning till klimatfrågan:

”Man borde föra en kritisk diskussion kring vilka grunder det finns att transportera ungdomar flera timmar för att de ska uppleva en föreställning som tar en mycket kortare tid än själva resan”, skriver **Sofia Laine** och **Maaria Hartman** som utfört undersökningen.

Antalet flygresor har under projektets gång årligen minskat. När Konsttestarna inleder säsongen 2020–2021 med ett regionalt besöksmål kommer resorna att minska ytterligare. Klimatfrågan kommer då att få mindre fokus.

Åttondeklassaren **Iida Kylmäluoma** i Kellon yläkoulu i Norra Österbotten lyfte fram natursynvinkeln i en insändare som publicerades i tidningen *Kaleva* den 1 december 2019.

”Som nationellt besöksmål åkte vi till Ateneum i Helsingfors. Det var en oförglömlig upplevelse. [...] Att åka till nationella besöksmål är ändå inte alltid bra för naturen. Vi flög till Helsingfors. [...] Projektet ser i praktiken till att alla åttondeklassare gör två konstbesök vilket ger en ganska stor miljöbelastning. Jag tycker vi borde ta miljön och klimatförändringen bättre i beaktande”, skriver Kylmäluoma.

Antalet flygresor har under projektets gång årligen minskat. När Konsttestarna inleder säsongen 2020–2021 med ett regionalt besöksmål kommer resorna att minska ytterligare. Klimatfrågan kommer då att få mindre fokus.

”Vi ska ändå minnas att alla finländare bekostar de nationella konstinstitutionerna i Helsingfors. Det skulle vara ett stort beslut om endast nylänningarna fick njuta av dem. Endast de konsttestare som på grund av avståndet inte kan resa på något annat sätt får flyga”, säger överombudsman **Antti Arjava** vid Suomen Kulttuurirahasto.

CASE: De ungas röster på olika håll i Finland

Onni Englund, Anna-Sofia Koli, Jesse-James Westman och Gustav Storbjörk

När projektet Konsttestarna inleddes visste man att en del av ungdomarna var oerfarna konstkonsumenter. Flera av åttondeklassarna har tack vare Konsttestarna för första gången fått besöka en teater, lyssna på en symfoniorkester eller gå på konstutställning.

Också om det funnits besvikna åsikter bland responsen så har flera av ungdomarna fått en positiv överraskning vid konstbesöken. Detta har tagit kol på fördomar och kunnat påverka hela inställningen till konst.

Onni Englund från Hattula märkte under föreställningen *CircOpera* vid Nationaloperan att konst är något helt annat än han hade trott – det var inte alls tråkigt och obegripligt utan intressant och givande. När Englund återvände hem efter sitt första operabesök fick hans aktivt idrottande familj ett förslag redan samma kväll.

”Jag sade till mamma att hela familjen kunde gå på teater eller opera. Det har vi inte ännu gjort, men det kommer säkert att bli av i framtiden”, säger Englund som går i Parolan yhteiskoulu.

”Kommer du med på teater?”

Anna-Sofia Koli från Kuhmo spelar piano och är van vid att gå på teater. En av hennes släktingar ordnar teaterutflykter som Koli och hennes kusin deltar i.

”Hon frågar ofta `Ansku, kommer du med på teater igen?` när hon hittat en trevlig föreställning. Också tillsammans med familjen går jag ibland på teater och då är vi ett större gäng”, berättar hon.

Koli som upplever konst som en uttrycksform och som ett sätt att koppla av brukar besöka Jyväskylä, Helsingfors och Tammerfors. En särskild behållning med Konsttestarna var deras för- och efterarbete. På

Vintercirkus BAU (Talvisirkus BAU) fick hon och hennes klass lyssna på skådespelarnas bakgrund och detaljerat följa med hur föreställningen gjordes. Vid utställningen *Hur ser tiden ut? (Miltä näyttää aika?)* vid Jyväskylä konstmuseum var förutom guiden också konstnären själv med och berättade om sina verk.

”Att göra ett konstbesök med hela klassen är annorlunda än att göra det med familjen eftersom man får dela upplevelsen med klassen. När vi kom tillbaka från Helsingfors funderade vi tillsammans på hur mycket tid det hade gått åt till att lära sig alla de där cirkustricksen och hoppen. I responsenkäten fanns det frågor om vilka känslor föreställningen eller utställningen hade väckt och känslorna var formulerade på ungdomsspråk. Det var ett mycket bra val.”

I Jyväskylä ingick en färgverkstad i besöket och där fick ungdomarna själva skapa konst.

”Många av oss tyckte det var det bästa med utflykten.”

Koli tror inte att det finns sådan konst som man borde skydda de unga mot.

”Ungdomarna kommer i kontakt med våld och nakenhet i många dator- eller mobilspel. Åtminstone i högstadiet klarar de flesta av att titta på sådant utan att skratta eller bli betryckta. Men naturligtvis handlar det om individuella upplevelser. Det är bra om arrangörerna i förväg berättar om något sådant ingår i föreställningen”, funderar Koli.

Bort med fördomarna med hjälp av ett rymningsspel

Utöver *CircOpera* besökte Onni Englunds klass Voipaalan taidekeskus där de fick spela rymningsspelet Fly från konsten! (Taidetta pakoon!) där konsttestargruppen kunde vinna genom att tillsammans sätta sig in i konst.

Englund gissar att nästan alla, i likhet med honom själv, hade fördomar före besöket. Man skulle på utfärd till en konstutställning någonstans mitt ute i skogen, och att titta på konst på ett sådant ställe kunde inte vara annat än tråkigt, verkade många i klassen tänka.

”Men när man väl får se de där konstverken så öppnas det upp nya synvinklar och erfarenheter. Efteråt pratade jag med mina kompisar om rymningsspelet och flera av dem sa att det hade varit överraskande roligt. Det var också jättebra att man var tvungen att samarbeta med sin klass”, säger Englund.

Han tycker att projektet Konsttestarna är väldigt viktigt också i fortsättningen och skulle gärna se att liknande verksamhet inleddes redan i lågstadiet.

”En huvudpoäng är att unga har fördomar mot konst, precis som jag hade, och dessa fördomar bryts ner i Konsttestarna med tiden. En annan poäng är att alla inte nödvändigtvis kan åka och titta på till exempel opera. På det här sättet får man den möjligheten och till och med gratis.

”Absolut en fortsättning”

Åttondeklassarna **Jesse-James Westman** och **Gustav Storbjörk** i Ådalens skola i Kronoby såg tillsammans med sin klass musikalen *Spelman på taket* på Wasa Teater. I Helsingfors fick de besöka utställningen *Generation 2020* vid Amos Rex. Där fick de en inblick i den nya generationens unga konstnärers tankar och konst. Bägge Korsholmspojkar är vana konstkonsumenter. Ändå tyckte de att konsttestarbesöken var givande och gav nya perspektiv.

”Min uppfattning om konst förändrades inte, men det blev ännu tydligare för mig att ett konstverk inte måste vara någon *Mona Lisa* eller liknande för att vara bra och betydelsefullt. Det kan vara något helt annorlunda”, säger Storbjörk som imponerades av Amos Rex luftiga utrymmen.

Westman tycker musikalen är en fin konstform och njöt av den medryckande musiken i *Spelman på taket*.

”Bäst minns jag musiknumren, såsom Tradition. På pausen ville jag bara att föreställningen skulle fortsätta så jag skulle få veta hur det skulle gå.”

Bägge hoppas Konsttestarna får en fortsättning.

”Absolut! Vi skulle gärna delta på nytt”, säger pojkarna.

De regionala koordinatörerna i Kiasma.
Foto Förbundet för barnkulturcenter i Finland.

7 DE REGIONALA KOORDINATORERNA BYGGDE UPP SAMARBETEN

7.1 Vilken roll spelar de regionala koordinatörerna och hur har teamet utvecklats?

”I dag är Konsttestarna ett varumärke”

De regionala koordinatörerna har under projektets första tid, alltså åren 2016–2020, jobbat på olika håll i Finland vid de 19 medlemscentren som ingår i Förbundet för barnkulturcenter i Finland. De är en oumbärlig länk mellan skolorna och konstinstitutionerna. Under säsongen 2020–2021 kommer antalet regionala koordinatörer att minska till tio. Flera av arbetsförhållandena blir heltid från att ha varit deltid.

När de regionala koordinatörerna inledde arbetet inom projektet Konsttestarna hösten 2016, ett år före de första konstbesöken, fanns ingen färdig verksamhetsmodell. Joonas Keskinen, regional koordinatör i Birkaland, medger att ingen hade fullständig förståelse för helheten i början. Man startade med e-post, Exceltabeller och telefoner, men övergick snart till att hålla kontakt via diskussionsplattformen Slack och andra elektroniska kommunikationskanaler.

”I början var det svårt att få grepp om helheten. Vi måste förstå vad vi höll på med och hur vi skulle göra. Det handlade ändå om en riksomfattande verksamhetsmodell som skulle fungera på samma sätt överallt. Dessutom måste vi beakta flera specialgrupper på olika sätt”, berättar Keskinen.

Teamet med regionala koordinatörer skapade ett anmälningssystem och utvecklade verktyg för att tiotusentals elever med lärare skulle vara på rätt plats vid rätt tidpunkt. Utöver tidtabellerna måste man beakta många praktiska saker: Hur många elever fanns det i varje klass? Vilka klasser skulle delta? Vem var deras lärare? Vilka transportmedel skulle grupperna använda sig av och vart skulle de åka?

De regionala koordinatörernas arbete har inte gått till spillo. I dag är Konsttestarna ett varumärke, säger Hanna Brotkin som är regional koordinatör i Mellersta Finland.

”Både konstinstitutionerna och skolorna vill vara med. Skolorna till och med marknadsför sig på sina webbplatser med att de deltar i Konsttestarna och konstinstitutionerna berättar att de kommer att vara ett besöksmål för läsårets Konsttestare.

Maria Mäkinen, som jobbat som regional koordinatör, har skrivit sitt lärdomsprov *Itseorganisointuneen ja luovan verkostotiimin kasvutarina ja sen tekijät* om projektet. Där beskriver hon hur teamet med regionala koordinatörer i Konsttestarna bildades. (www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/158910/Makinen_Maria.pdf).

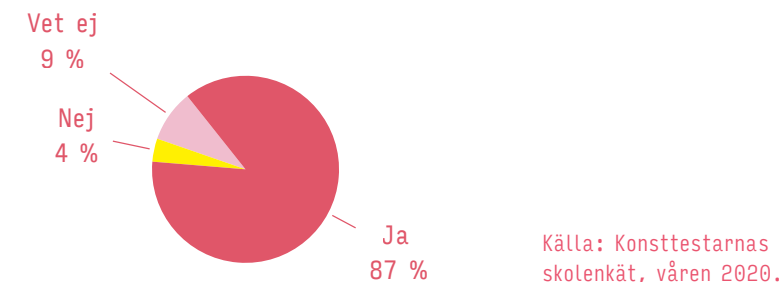
Från ett pussel till något djupare

Transporten av grupperna har varit en utmaning på Joonas Keskinens eget område. Som bäst har elva bussbolag i Birkaland samtidigt varit engagerade för transporter.

”Att justera tidtabellerna är en ganska stor grej. I Birkaland använder alla grupper sig av abonnerade bussar när de åker till ett besöksmål, förutom tammerforsarna som kan gå till fots eller använda sig av lokaltrafiken. Eftersom det årligen är ungefär 600 klassbesök och 6 000 elever som är i rörelse har bussarna ibland tagit slut i Birkaland och jag har varit tvungen att beställa bussar från Jyväskylä.”

Utöver samarbetet med skolorna och konstinstitutionerna är logistiken kärnan i de regionala koordinatörernas arbete. De längsta resorna – till exempel elevernas flygresor från Lappland till Helsingfors – har en resebyrå skött om.

Besöken till konstinstitutionerna kräver även i fortsättningen en koordinatör

Brotkin, som årligen hanterat ungefär 3 500 elevers konstbesök, beskriver sitt arbete som ett pussel.

”Jag kan ha fått 150 biljetter till Kiasma och 470 till Nationaloperan. Då tittar jag på elevantalet i olika skolor och klasser och försöker pussla ihop det. Det är som att spela Tetris, bitarna faller på plats efter hand”. Så här beskriver Brotkin sitt arbete i en artikel av **Tomi Tuomaala** hösten 2019 (*Taidetestaajat – Hanna Brotkinin palapeli*, *Keskisuomalainen* 24.9.2019).

Brotkin tycker ändå att jobbet är så mycket mer än ett pussel, särskilt nu när det finns en verksamhetsmodell. Arbetet består utöver koordinering också av konstfostran och möten med ungdomar. Brotkin deltar ofta i konsttestarnas besök. Under buss- och tågresorna har hon möjlighet att småprata med ungdomarna. Särskilt de långa resorna till de nationella besöksmålen möjliggör en jämlik kontakt mellan de vuxna och ungdomarna.

Dessa stunder är värdefull tid och något som ofta saknas i skolvärlden. Samtalet kan starta från några förstående ord eller från att man lyssnar på den andra. Humorn ska inte heller glömmas bort. Brotkin beskriver ett samtal som hon hade med en pojke i samband med ett operabesök. Pojken sade först att han sov sig genom föreställningen.

”Han sa att han önskade sig stoppning längs balkongräckena så att man skulle kunna vila huvudet där. Då sa jag till honom med glimten i ögat: Vilken bra idé.

Vi måste skicka respons om att det behövs mjukare räckan till operan! Pojken tittade på mig som om jag var lite tokig och sedan skrattade vi. Vi pratade en stund om ditt och datt. Därefter gick samtalet tillbaka till föreställningen och jag sade att jag funderat på hur huvudpersonens liv på ett spännande sätt återspeglades via spegeln på scenen. Pojken sade att han funderat på samma sak och sedan fortsatte vi prata om föreställningen.”

Mångsidiga kulturarbetare

De regionala koordinatörerna har med olika avtal varit deltidsanställda inom projektet Konsttestarna. Arbetsmängden har varierat mellan 25 och 70 procent av heltidsarbete. En del har också varit anställda av samma arbetsgivare, alltså av medlemscentren vid Förbundet för barnkulturcenter i Finland men med andra uppgifter. Andra har varit frilansare eller så har de haft flera arbetsgivare.

Varken Förbundet för barnkulturcenter i Finland eller dess medlemscenter hade ett så här stort koordinatörnätverk sedan tidigare. Många koordinatörer anställdes för projektet även om en del av dem hade arbetat med exempelvis planen för kulturfostran på sitt eget område. Varje regional koordinatör har med några undantag haft ett landskap som sitt ansvarsområde.

De regionala koordinatörerna är till sin utbildnings- och yrkesbakgrund mångsidiga kulturarbetare och konstfostrare. Södra Österbottens regionala koordinatör Elina Muotio har studerat till kulturproducent och tidigare utfört olika kulturprojekt på sitt område. Hon jobbar på Lastenkulttuurikeskus Louhimo med Ilmajoki, Kurikka och Seinäjoki som sina områden.

”Det bästa med jobbet som regional koordinatör har varit att jag har fått erbjuda konstupplevelser på mitt eget område. Det är belönande att få kommentarer av eleverna. De har tyckt att besöken behövts och många vill gå på nytt. Vårt fantastiska samarbete och alla kontakter till lärarna, skolorna och hela nätverket har också varit fint”, säger Muotio.

Joonas Keskinen koordinerade tidigare programmet för kulturfostran (Taidekaari) i Tammerfors, vilket han till en början fortsatte med parallellt med Konsttestarna. I Tammerforsregionen finns en lång tradition av samarbete mellan skolor och konstinstitutioner.

Mysteriet Rygseck, komissarie Palmu (Komisario Palmun erehdys), Åbo stadsteater. Foto Robert Seger.

”I Taidekaaris tankevärld och verksamhet finns mycket som också finns i Konsttestarnas verksamhetsmodell. Där har vi verksamhet för hela den grundläggande utbildningen och också för förskolan. Också i Konsttestarna har skolsamarbetet fungerat fantastiskt bra”, säger Keskinen.

Hanna Brotkin har en bakgrund som konstfostrare och yrkeslärare. Hon har också jobbat med Jyväskyläs stads plan för kulturfostran. Brotkin jobbar vid Kulttuuriantti, som är ett barnkulturcenter på ett område bestående av nio kommuner i Mellersta Finland. Hon pratar varmt och passionerat om Konsttestarna. Enligt Brotkin är det här ett unikt projekt, men hon påminner också om att samma slags arbete redan länge bedrivits regionalt vid barnkulturcentren. Barn och unga har alltså fått besöka konstinstitutioner.

”I Konsttestarna är tillgängligheten på topp. Även om ett område saknar plan för kulturfostran får alla ungdomar möjlighet att uppleva konst. Det är jättestort om modellen med två besök får sin fortsättning i något skede. Vi har fått önskemål om att Finlands Nationalgalleri, Nationalteatern och Finlands Nationalopera och -balett i huvudstadsregionen borde göras till nationella besöksmål. Det finns för all del specialfall, till exempel cirkus. Det är inte ett nationellt mål, men det är en konstform som inte finns någon annanstans i samma skala som i huvudstadsregionen”, säger Brotkin.

7.2 Utvecklingsbehov ur de regionala koordinatorernas synvinkel

De regionala koordinatorerna är experter

De regionala koordinatorerna har gjort en stor insats i det vardagliga arbetet inom Konsttestarna. De vet också att det fortfarande finns mycket att utveckla i projektet. När de blev tillfrågade om vad som borde utvecklas lyfte alla regionala koordinatörer fram ungefär samma saker.

Elina Muotio tror att det i framtiden kommer att bli ännu lättare att engagera såväl skolor som konstinstitutioner i Konsttestarna, eftersom grundarbetet redan är gjort.

”Både samarbetet mellan skolorna och konstinstitutionerna och för- och efterarbetet kan utvecklas. Det är också viktigt att samla in respons och att förbättra responsappen. I dagens läge får inte konstinstitutionerna ut så mycket av elevernas svar, eftersom svaren endast återspeglar ungdomarnas spontana reaktioner”, säger Muotio.

Elina Muotio hoppas att man skulle kunna dra nytta av ungdomarnas färdigheter inom sociala medier också inom Konsttestarna. Under UMO:s Konsttestarkonsert vid Rytmikorjaamo i Seinäjoki var det tillåtet att ta bilder och ladda upp dem på sociala medier, men en del lärare samlade in elevernas mobiltelefoner före konserten. Bland annat Konsttestarappen, med vilken ungdomarna kan ge respons, fungerar med mobilen.

”Det är naturligtvis viktigt att ungdomarna lägger undan mobilen och koncentrerar sig på en sak i taget. Konst kräver koncentration och koncentrationen ökar kreativiteten och återhämtningen. Men de unga är väldigt bra på att använda sociala medier. De är en del av deras liv och det är viktigt för dem att dela med sig av sina upplevelser via sociala medier. Det är däremot självklart att man inte ska använda mobilen eller uppdatera sociala medier så att det stör konstupplevelsen. Här borde man hitta gemensamma spelregler.”

”Både samarbetet mellan skolorna och konstinstitutionerna och för- och efterarbetet kan utvecklas. Det är också viktigt att samla in respons och att förbättra responsappen.”

Den regionala koordinatören **Outi Lähteenlahti** medger att kommunikationen med skolorna främst berört praktiska saker, såsom elevantal, tidtabeller, busstransporter och måltider. Hon har fått knappt med information om hur för- och efterarbetet fungerat i skolorna.

”Hösten 2019 höll jag i samband med Forum för undervisningsväsendet i Satakunta (Satakunnan opetusfoorumi) verkstäder för lärarna. Av samtalen där framgick att ett fungerande för- och efterarbete är sådant att det kräver så lite insatser och förberedelser av lärarna som möjligt. Det kan vara aktiviteter som sker i konstinstitutionerna före eller efter besöket, eller videor som finns på institutionernas webbplatser och kan ses i förväg. Då kan eleverna använda sina mobiler för att titta på videorna till exempel på vägen till konstinstitutionen. Videorna får alltså inte finnas enbart i Konsttestarsystemet, dit eleverna inte har tillträde, så att lärarna måste fungera som mellanhand”, konstaterar Lähteenlahti.

Hur intresserad och motiverad läraren som deltar i konstbesöket är har en stor inverkan på helheten.

”Om läraren är ointresserad av ämnet, om Konsttestarna känns som onödigt arbete eller om skolan saknar en samarbetskultur som gör det möjligt att delegera uppgifterna till någon annan lärare, går det tyvärr ofta så att förarbetet lämnas ogjort”, säger Lähteenlahti.

”Lärandemålen är ganska högt ställda och sådan verksamhet som komplicerar vardagen kräver tankearbete av läraren. Hen måste sköta sitt löpande arbete. Å andra sidan har det gått att införliva praoveckorna i läroplanen. Konsttestarna som tar ett par dagar i anspråk varje år borde inte vara ett stort problem.”

Kan konsten komma till de unga?

Enligt en koordinator borde teamet få mera information redan när valet av konstinstitutioner görs, så att till exempel tillgänglighet, språkval och områdets särdrag kunde beaktas i god tid. Också kommunikationen med skolorna nämns. Direktkontakt mellan skolor och konstinstitutioner finns på önskelistan, liksom flexibilitet.

”Regional jämlikhet förverkligas bäst om man kan beakta landskapens, kommunernas och ibland också de enskilda skolornas perspektiv. Ibland skulle det vara bäst att ta konsten till ungdomarna i form av en ambulerande utställning, om man ser på situationen ur des ungas synvinkel. Men man ska inte heller glömma bort att en resa till ett nationellt besöksmål ger det största mervärdet”, skriver en av de regionala koordinatorerna.

De regionala koordinatorerna hoppas att för- och efterarbetet tydligare skulle knytas till läroplanen och utvecklas så att det verkligen utförs och stöttar konstupplevelsen i tillräckligt hög grad.

”Det viktigaste utvecklingsbehovet är enligt mig att få projektet Konsttestarna att bli allt tätare knutet till skolundervisningen. Fortfarande upplevs besöken

ofta som en gratis teaterresa, men Konsttestarnas övriga pedagogiska möjligheter utnyttjas inte i någon särskilt omfattande grad”, konstaterar en koordinator.

Nästan alla koordinatorer som kommenterat utvecklingsbehovet påpekar att utvärderingsappen borde ändras så att konstinstitutionerna kan dra nytta av den. Joonas Keskinen hoppas att responsappen utvecklas med metoder bekanta från servicedesign.

”Appen borde utvecklas så att åttondeklassarna kan ge gedigen respons och konstinstitutionerna kan dra nytta av responsen de får för att planera sin verksamhet ännu bättre än tidigare”, säger Keskinen.

Bli en del av den finländska grundskolan

Joonas Keskinen utnämndes våren 2020 till projektchef eftersom Anu-Maarit Moilanen övergick till andra uppgifter. Keskinen ser ett utvecklat samarbete mellan konstinstitutionerna och skolorna som en viktig uppgift i framtiden.

Keskinen, som också jobbat som musiklärare, vet att man måste lyssna på lärarkåren när verksamheten utvecklas. För att det ska finnas förståelse för Konsttestarnas värde och nytta i skolvärlden borde verksamheten knytas till läroplanen på ett konkret sätt.

”Lärandemålen är ganska högt ställda och sådan verksamhet som komplicerar vardagen kräver tankearbete av läraren. Hen måste sköta sitt löpande arbete. Å andra sidan har det gått att införliva praoveckorna i läroplanen. Konsttestarna som tar ett par dagar i anspråk varje år borde inte vara ett stort problem”, funderar Keskinen.

Joonas Keskinen anser att det måste skapas en hållbar ekonomisk modell för Konsttestarna, så att det går att administrera och koordinera projektet med mindre resurser än nu. Först efter det kan Konsttestarna bli en permanent del av den finländska grundskolan.

”Det betyder att produktionsmodellen måste ges en kritisk granskning och utvecklas så den inte är lika tung som nu”.

CircOpera, Finlands nationalopera och -balett.
Foto Minna Hatinen.

8 IDEOLOGIN OCH DEN TÄNDANDE GNISTAN

8.1 Vad ligger bakom Konsttestarna?

En vilja att nå finländarna

Projektet Konsttestarna inleddes år 2017 när Finlands 100-årsjubileum närmade sig. Överombudsman Antti Arjava vid Suomen Kulttuurirahasto berättar att fonden funderade på ett lämpligt sätt att delta i festligheterna.

”Ett kriterium var att projektet direkt eller indirekt skulle nå en så stor del av finländarna som möjligt, både socialt och geografiskt. Då var det naturligt att tänka på skoleleverna eftersom vi också når deras familjer via dem”, berättar Arjava.

Förbundet för barnkulturcenter i Finland hade grundats 2015. Förbundets första ordförande, chefen vid Björneborgs barnkulturcenter **Päivi Setälä**, fick ett samtal mitt i Framtidsforum som ordnades på Finlandiahuset.

”Veli-Markus Tapio från Suomen Kulttuurirahasto ringde och frågade vilken sorts konstverksamhet som 13–15-åringarna skulle behöva, ifall det skulle gå att finansiera den. Det var en överraskande fråga men det var också en fråga som barnkulturcentren hade funderat på. Under samtalet kunde jag inte ana vilken enorm och omfattande gemensam verksamhet vi just då lade grunden för”, drar sig Setälä till minnes.

Även om förbundet var nytt hade det i över tio års tid, sedan 2003, funnits ett nätverk av barnkulturcenter. I barnkulturcentren hade man

länge funderat på de ungas möjligheter att uppleva och utöva konst. Ett halvt år efter samtalet undertecknade Päivi Setälä tillsammans med Antti Arjava ett avtal på Suomen Kulttuurirahastos kontor på Bulevarden i Helsingfors. Enligt avtalet skulle Förbundet för barnkulturcenter i Finland ansvara för projektets produktion. Målsättningen för projektet var att bredda och fördjupa de ungas konstupplevelser samt göra konstaktörernas publikunderlag och publikarbete mer mångsidigt.

”Det här passade perfekt ihop med centrens och förbundets värderingar. Centren hade redan en lång erfarenhet av samarbete med skolor och konstinstitutioner”, säger Setälä.

Från landskapen till teatern och sedan till operan

Antti Arjava berättar att idén till Konsttestarna plockades från tidigare projekt. Flera av Kulttuurirahastos landskapsfonder har tidigare gett barn på olika håll i Finland möjlighet att gå på teater genom ett ettårigt projekt.

”År 2011 förädlades denna modell så det blev ett riksomfattande projekt i vilket ungefär 7 000 barn från olika håll i Finland fick besöka Nationaloperan. Det här var en så bra erfarenhet att vi beslöt oss för att genomföra detta i en femtio gånger större skala jubileumsåret till ära.”

Planen finslipades innan avtalet undertecknades och åldern för målgruppen som Suomen Kulttuurirahasto ursprungligen hade tänkt sig höjdes med ett år. Åttondeklassarna var i rätt ålder eftersom de redan anpassat sig till högstadiet och ännu inte hade tankarna på tiden efter skolan. Också bildkonsten togs med i utbudet, som i övrigt fokuserade på scenkonst.

Päivi Setälä medger att ett så här omfattande nationellt projekt är en stor utmaning för vem som helst, inte minst för ett ungt förbund. I början planerades verksamheten som omfattade allt från transporter till konstutbud dygnet runt för att se till att allt skulle hålla hög kvalitet. För planeringen stod förbundets aktörer och projektchefen. Också samarbetet med Suomen Kulttuurirahasto finslipades och ett gemensamt förtroende skapades.

I början övervägdes möjligheten att ta föreställningarna till biograferna nära ungdomarna för att undvika långa resor. Man konstaterade ändå snabbt att just resorna och de autentiska föreställningarna var det som skulle stanna i ungdomarnas minne. Samtidigt skulle de unga få bekanta sig med konstinstitutionerna.

”Jag tilltalades av Konsttestarnas förmåga att ge ungdomarna gripande konstupplevelser också inom sådana konstriktningar som de själva inte skulle välja. Det var också givande att arbeta med de fördomsfria konstaktörerna.”

I början övervägdes möjligheten att ta föreställningarna till biograferna nära ungdomarna för att undvika långa resor. Man konstaterade ändå snabbt att just resorna och de autentiska föreställningarna var det som skulle stanna i ungdomarnas minne. Samtidigt skulle de unga få bekanta sig med konstinstitutionerna.

”Vi ska inte glömma bort reklambyrån Folks insats. De lyckades klä vår målsättning i ord och gav projektet dess namn. Vi var genast med på noterna: En härlig känsla!”, säger Arjava

Viktigt med självupplevda erfarenheter

När man frågar varför det är viktigt att unga får uppleva konst lyfter Päivi Setälä fram den självupplevda erfarenheten av konst som skapats av proffs.

”När man får en personlig upplevelse blir kunskapen om konsten inte bara något man hört om och fått veta i andra hand.”

En del unga blir lätt utan konstupplevelser eftersom alla skolor inte besöker konstföreställningar eller -utställningar. Tack vare Konsttestarna har samtliga finländska ungdomar erbjudits denna möjlighet. En målsättning har också varit att öka insikterna om och den kritiska förståelsen av världen.

”Självupplevd konst minskar också möjliga fördomar som kanske uppstått via familjen, medierna, lärarna eller kompisarna. Styrkan med scenkonsten är att den blir till i nuet. Att se ett äkta konstverk är något annat än att se det i en bok.”

Konsttestarna har också fokuserat på förmågan att avläsa och diskutera konst. Konst behandlar många olika frågor och synliggör sådant som samhället vill förtiga. De unga måste erbjudas djärva och ambitiösa konstupplevelser.

”Det finns inte bara en sorts konst. Upplevelserna och erfarenheterna som konsten ger upphov till är inte alltid glada eller positiva. Vi måste utmana och överraska ungdomarna så de lär sig tänka själva och forma sina egna åsikter. De funderar på stora frågor i sina liv; på sin egen framtid och sitt jag, på vänskap, sexualitet och världens gång. Flera av föreställningarna som valts till Konsttestarna behandlar just dessa ämnen med konstens medel”, beskriver Päivi Setälä.

Från de första stegen till konstfostrans kärna

Vid det första gemensamma mötet för de regionala koordinatörerna framgick det vilket enormt arbete det skulle vara att organisera allt det praktiska inom Konsttestarna. Kapaciteten var inte tillräcklig för att fundera på innehållet och på konstfostrans möjligheter.

Vid de första konstupställningarna som Setälä besökte med ungdomarna lade hon märke till att det fanns behov av konkret vägledning för hur man skulle bete sig vid konstinstitutionerna.

Vad innebär det att applådera under föreställningen och vad sänder det för budskap till konstnärerna? Och vad händer om jag inte applåderar utan bara stirrar på mobilen? Många konstinstitutioner producerade utomordentliga guider med information om sådana saker”, säger Setälä tacksamt.

Hon anser att det fanns särskilt lyckade konstpedagogiska ögonblick i samband med Compañia Kaaris och Roni Martins föreställning *Kill Carmen* och i diskussionen som följde på den år 2017. *Kom och titta på henne som förstör, förgör, hon som glider in i dårskap!* Så lockas åskådarna i presentationen av föreställningen.

Museet för nutidskonst Kiasma, Finlands Nationalgalleri.
Foto Finlands Nationalgalleri / Petri Virtanen.

”En del av lärarna, ungdomarna och deras föräldrar tyckte föreställningen var för brutal. Det var en stark och övertygande föreställning och dess energiska laddning och flammande passion överraskade åskådarna. Jag tycker ändå att det här var ett mycket bra val för konsttestarna. Diskussionen som uppstod var också viktig eftersom den tangerade projektets kärnfråga om konst och olika uppfattningar om konstens syfte. Den fick också lärarna att upptäcka hur många frågor man kan diskutera med hjälp av konst”, säger Setälä.

8.2 Konsttestarnas framtid

Ett innovativt experiment inom finländsk utbildning

Leif Jakobsson, som i början av projektet var verkställande direktör vid Svenska kulturfonden, beskriver det treåriga projektet som ett unikt samarbete mellan den offentliga sektorn, skolvärlden och den tredje sektorn, alltså stiftelserna Suomen Kulttuurirahasto och Svenska kulturfonden.

”I princip ger stiftelserna inte stöd åt verksamhet som får finansiering av samhället, såsom den grundläggande utbildningen. Det innebär dock inte att stiftelserna skulle strunta i utbildningsfrågorna. Det är ändå bra att finansiera sådana projekt i skolvärlden som inte får medel av kommunerna eller staten. Det kan till exempel handla om utveckling av undervisningsmaterial eller fortbildning. I projektet Konsttestarna förenas flera av stiftelsernas centrala målsättningar”, säger Jakobsson.

Förbundet för barnkulturcenter i Finland har varit en viktig samarbetspartner.

”Förbundet för barnkulturcenter i Finland har gjort mer än endast utfört beställt arbete. Förbundet har tillsammans med stiftelserna planerat och utvecklat grundidén till en fungerande helhet”, säger Päivi Setälä.

För att genomföra det nationella projektet har det varit viktigt att nå samtliga finländska skolelever under tre års tid, oberoende av deras hemort eller socioekonomiska ställning.

”Projektet har gett tre årskullar en gemensam och jämförbar upplevelse av levande kultur på bästa möjliga regionala och nationella nivå. De mest centrala kulturproducenterna i Finland, teatrarna, Nationaloperan, orkestrarna och konstmuseerna har utvecklat sin verksamhet för målgruppen. Det är viktigt att de utvecklar stödmaterialet och -aktiviteterna som ges före konstbesöken så att den här gruppen får en så bra kulturupplevelse som möjligt. Dessa unga är morgondagens kulturkonsumenter”, påminner Jakobsson.

Konsttestarna har haft betydelse för kulturinstitutionernas och konstaktörernas ekonomi. Enligt Jakobsson ger projektet en generationsupplevelse som i sin tur skapar ny kultur.

Hair, Maria Lund, Jyväskylä stadsteater.
Foto Hanna-Kaisa Hämäläinen.

”Konsttestarna har väckt beundran och intresse av olika orsaker, såsom den ekonomiska satsningen, omfattningen och projektets längd. Projektet kan inspirera utländska stiftelser, men varje land måste utveckla sin egen modell.”

Ska Konsttestarna bli ett internationellt projekt?

Ute i världen har man visat intresse för projektet, som är unikt också på internationell nivå.

”Projektets slutrapport borde spridas till stiftelsenätverken i Norden och Europa”, säger Svenska kulturfondens verkställande direktör **Sören Lillkung**.

Andra länder måste i så fall anpassa Konsttestarna till sitt eget lands utbildningsstruktur.

”Det handlar om att sprida en bra idé, inte om export.”

Leif Jakobsson har samma uppfattning om Konsttestarnas internationella betydelse.

”Konsttestarna har väckt beundran och intresse av olika orsaker, såsom den ekonomiska satsningen, omfattningen och projektets längd. Projektet kan inspirera utländska stiftelser, men varje land måste utveckla sin egen modell”, säger Jakobsson.

Projektet har lyckats över all förväntan. Det har fått stor erkänsla och gjort att skolor och konstinstitutioner fått rutiner för ett nytt slags samarbete. Antti Arjava medger att projektet ändå är långt ifrån perfekt.

”Det tar länge innan alla har dragit lärdom av projektet också i praktiken. Nu borde vi inte lämna arbetet på hälft”, betonar han.

Det är inte lätt att inkludera ett så här stort projekt i statsbudgeten. Stiftelserna har erbjudit partiell finansiering under övergångsperioden. Det gjorde att riksdagen gav Konsttestarna statsbidrag som täcker hälften av utgifterna för läsåret 2020–2021.

”Vi förhandlar om vad som ska hända efter det och vet inte ännu hur det går. Coronaepidemin och dess effekter på statsfinanserna har åtminstone inte förenklat situationen”, säger Arjava.

Bägge stiftelsernas målsättning är att Konsttestarna ska inkluderas i läroplanen för klass åtta. Sören Lillkung betonar att projektet har klart positiva effekter för såväl elever, lärare som konst- och kulturinstitutioner.

”Också av den orsaken är det motiverat med offentlig finansiering”, säger Lillkung.

Svenska kulturfonden har under det treåriga projektet ansvarat för de svenskspråkiga elevernas och lärarnas konstbesök. Det innebär ungefär sex procent av budgeten på 20 miljoner.

”Vi har inte ännu fattat beslut om fortsättning i någon form, om det visar sig att det inte ges offentlig finansiering efter läsåret 2020–2021”, säger Lillkung.

Enligt Päivi Setälä går erfarenheterna från Konsttestarna till spillo om det omfattande samarbetet mellan skolorna och konstinstitutionerna inte får en fortsättning.

”Den här verksamheten har gett de unga unika konstupplevelser. Kulturinstitutionerna har fått den krävande uppgiften att diskutera konst med de unga. Projektet innebar bara en start för hur konstupplevelsernas teman och former kan utnyttjas i undervisningen, hur man kan utnyttja konstnärliga grepp under resorna till besöksmålen och hur man pratar om konst så att man når olika ungdomar”, säger Setälä.

9

HUR STÖDS TILLVÄXT OCH UTVECKLING AV KULTUR?

Violinisten Sanna Tullila visar sitt instrument för några konsttestare, Tammerfors filharmoniska orkester. Foto Tommi Turunen.

9.1 Sixten Korkman: Konst är en investering i människan

Nationalekonomen och facklitteraturförfattaren **Sixten Korkman** tvekar inte när han säger att konst har stor betydelse för att vi ska utvecklas och växa som människor. Han nämner människans särdrag i förhållande till andra arter och påminner om att ingen har en medfödd förståelse för konst.

”Konsten finns i mänsklighetens kärna. Våra värderingar formas av konsten och den ger oss nya värden. Till skillnad från exempelvis fåglarna, som har en färdigt programmerad genmassa, föds inte människan med några förbestämda kulturella eller samhälleliga värden. Man lär sig tycka om konst först genom uppfostran”, säger Korkman.

Som exempel nämner han hur ett konstverk kan öka vår förmåga att känna empati och sätta oss in i en annan människas värld.

”Det går sällan att ta sig in i en annan människas huvud och förstå hur hon uppfattar världen, men litteraturen ger en fin möjlighet till det.”

För Korkman är kultur ett mycket bredare begrepp än konst. I kulturbegreppet

ingår tankar från Ciceros tid om själslig och andlig förkovran, men också nationalekonomernas uppfattning om kultur som inkluderar samhällets värden och föreställningar.

”Också den tyska historikern, juristen och filosofen Samuel Pufendorf som levde på 1600-talet har definierat kulturbegreppet. Pufendorf, som återfanns på Anders Chydenius läslista, menar att kultur omfattar alla de metoder som människorna använder för att övervinna sitt ursprungliga barbari och uppnå mänsklighet. Det är en sympatisk definition, även om den inte är så precis.”

Korkman medger att det kan låta elitistiskt, men en betydande konstfarenhet föder tankar om eller upplevelser av sådant som höjer oss ovanför vardagens slit.

”Man ska vara försiktig med att dra gränser mellan finkultur och annan kultur. Många olika sorters konst ska tillåtas.”

Är konst bara en utgiftspost?

Samhället ger ett stort stöd åt kulturen och i Finland, liksom i övriga Norden, satsas det mycket på konst, både historiskt och internationellt sett.

Mitt i coronavåren är det aktuellt att fråga nationalekonomen om konst bara ska ses som en utgift.

”Naturligtvis inte. Det är en framtidsinvestering. Konsten främjar mänskligheten och berikar livet. Genom konsten får vi också andra värderingar än att vi ska konsumera onödiga prylar eller gå på hamburgerbar.”

Konsten återspeglar också sin tids fenomen.

”Det är förunderligt hur konsten kan använda ett språk som också i denna coronasituation kan göra oss upplyfta”, säger Korkman och tänker på föreställningar som under våren 2020 sänds via internet och på italienarna som lättat upp karantänen med att musicera på sina balkonger.

”Konsttestarna är ett lysande projekt, absolut ett av de mest förnuftiga projekt som jag sett i kulturbranschen eftersom målgruppen är ungdomar.”

Som liberal godkänner Korkman att alla lever enligt eget tycke, men han påminner om att man ibland lever enligt inlärd mönster. En konstupplevelse kan förändra hela livet. Konst föder tankar och tankarna kan handla om vad som helst.

”Det kan handla om estetiska värderingar men också om existentiella grubblerier om varför vi finns till, vad som är rätt och fel, gott eller ont. Konst kan också ge samhällelig stimulans”, säger Korkman.

Han säger sig vara uppriktigt entusiastisk över konstfostran och särskilt varianter i stil med Konsttestarna som är öppna för alla. Korkman hoppas att projektet ska få en fortsättning också efter säsongen 2020–2021.

”Konsttestarna är ett lysande projekt, absolut ett av de mest förnuftiga projekt som jag sett i kulturbranschen eftersom målgruppen är ungdomar. Under våren 2020 lever vi i en osäker tid. Vi vet inte hur hemsk den sist och slutligen blir. Jag är själv övertygad om att vi får se många konkurser och stor arbetslöshet framöver. Det ökar ojämlikheten. Det finns många barnfamiljer som inte kan erbjuda sina barn olika aktiviteter”, funderar han.

Det är viktigt att fostra en ny kulturpublik. Korkman har också pratat varmt om småbarnsfostran av hög kvalitet, som han ser som det bästa sättet att förebygga problem senare i livet.

En fungerande demokrati behöver konst

Korkman säger att vi snabbt kommer ut på djupt vatten om vi försöker prata om konstens betydelse för samhället och den ekonomiska tillväxten genom att försöka mäta detta värde.

”Det finns en risk att kultur och konst sidsteppas eftersom det är svårt att mäta kreativiteten och dess betydelse. Å andra sidan ifrågasätter jag inte alls att kreativitet skulle ha effekter på samhällsfinansernas funktionsförmåga och konkurrensförmåga.”

I all näringsverksamhet behövs alltmer kreativitet, också i andra branscher än de traditionellt kreativa. Konsttestarna är i en nyckelposition eftersom de snart ska välja studieinriktning.

Korkman påminner också om de omfattande samhälleliga effekterna som nationalekonomerna kallar externa effekter. Det handlar inte bara om ett förhållande mellan konstproducenterna och publiken utan också om vad åskådare och åhörare får ut av konstupplevelsen.

”Det kan påverka en människa och hennes människorelationer och i det långa loppet också samhället långt framöver. Dessa externa effekter kan vara otroligt betydelsefulla men är inte heller enkla att mäta.”

Korkman hänvisar till filosofen Martha C. Nussbaums bok *Not for profit* i vilken Nussbaum med flera exempel från dåtid och nutid beskriver varför en fungerande demokrati behöver humanistisk bildning och konst.

”Genom konst och kultur får vi ett bättre samhälle med berikande upplevelser och mer förståelse för varandra. Det är bra för hela samhället att vi inte enbart konsumerar prylar utan också immateriella upplevelser som konst och kultur. Också med tanke på naturen skulle det vara bra med mer immateriell konsumtion.”

Kulturinstitutionerna ingår i samhällets infrastruktur och påverkar

”Om vi vill att Finland och till exempel Helsingfors ska locka till sig internationella investerare och vara ett intressant turistmål är det mycket viktigt för imagen att vi kan erbjuda tillräckligt med kulturtjänster av hög kvalitet. Det är också bra för affärslivet.”

ofrånkomligen den ekonomiska konkurrenskraften. Kultur, såsom opera, klassisk musik och teater, är en näring som delvis förlitar sig på samhällets stöd. Det finns också gott om kultur som klarar sig på marknadsekonomiska villkor.

”Om vi vill att Finland och till exempel Helsingfors ska locka till sig internationella investerare och vara ett intressant turistmål är det mycket viktigt för imagen att vi kan erbjuda tillräckligt med kulturtjänster av hög kvalitet. Det är också bra för affärslivet.”

I skrivande stund vet ingen vilka följder vårens coronaepidemi kommer att ha. Kulturbedriften fick som första hjälp ett stödpaket på 40 miljoner euro i tilläggsbudgeten.

”Det är en fin gest att man genast tänkte på kulturen, men jag kan inte avgöra om det räcker till.”

"Till en början var symfonierna ganska obegripliga, men efter att jag hade lyssnat på dem under flera veckoslut så öppnade de en ny värld för mig. Det var en ganska besvärlig inkörsport till klassisk musik, men den fick långtgående följder. I dag tycker jag särskilt mycket om barockmusik. Den är flera hundra år gammal och skapad under hela annorlunda förhållanden än i dag. Ändå väcker den känslor."

Bilder och melodier i barndomshemmet

Korkman vet att en konstupplevelse blir till av små saker och minnen. Från sitt barndomshem i Vasa minns han några av **Eemu Mynttis** tavlor. Speciellt ett fascinerande porträtt av en taxichaufför i Paris etsade sig under årens lopp in på den unga pojkens näthinna.

"Det finns många onödiga porträtt i världen, men det här porträttet hade något som fick mig att tänka på den här människans liv, även om jag inte visste något om det."

Han blev bekant med klassisk musik när hans styvmor spelade Sibelius symfonier.

"Till en början var de ganska obegripliga, men efter att jag hade lyssnat på dem under flera veckoslut så öppnade de en ny värld för mig. Det var en ganska besvärlig inkörsport till klassisk musik, men den fick långtgående följder. I dag tycker jag särskilt mycket om barockmusik. Den är flera hundra år gammal och skapad under hela annorlunda förhållanden än i dag. Ändå väcker den känslor."

MARIA ROMANTSCHUK

VEM?

Sixten Korkman

doktor i statsvetenskap,
ekonomisk påverkare

- varit bland annat tjänsteman vid Finlands bank, Finansministeriet och i EU:s ministerråds sekretariat samt verkställande direktör för Näringslivets forskningsinstitut och arbetslivsprofessor vid Aalto-universitetet.
- intresserad av bland annat makroekonomi och kultur
- bor i Helsingfors

Ibland handlar det om val: när Korkman fyllde sex år fick han välja mellan operetten *Glada änkan* på Wasa teater och Disneyfilmen *Snövit och de sju dvärgarna* på bio. Disney vann.

"Jag gjorde rätt val. Jag har aldrig blivit riktigt du med operetter, även om jag i övrigt är allätare när det gäller konst och kultur."

Korkman är övertygad om att konsten ger individuella nycklar till en annan värld än den vardagliga. Dessutom är konst en uttrycksform och ett språk.

"Som uttrycksform är konsten alldeles uppenbart något djupt rotat i oss människor. Redan grottmänniskorna sysslade med konst."

Nio barnbarn har fått Korkman att se konsten med de ungas ögon.

"Det är intressant att gå på konstutställning med barn. Ett barn har inga fördomar och det är roligt att lyssna på barnens reaktioner."

Konsttestare i Uleåborgs konstmuseum. Foto Sanna Krook.

10 SLUTORD

10.1 Konsttestarna – nyckelupplevelser av konst och kultur

Det är kanske enklast att förstå betydelsen av konst och kultur via egna personliga nyckelupplevelser. Nyckelupplevelserna är ofta knutna till jaget och skapandet av en egen plats i världen. Min uppfattning om mänskliga interaktioner och samarbete har uppstått i ungdomsorkestern där jag med hornet i handen delade notställ med andra. Jag känner dagligen tacksamhet för denna erfarenhet eftersom den också har lärt mig att lita på andra människor och tro på det stora mervärde som uppstår genom samarbete. Jag är övertygad om att mitt liv skulle ha varit fattigare utan denna kulturerfarenhet.

En allmänbildande skola, lärare och konst- och kulturaktörer är centrala för att barn och unga ska få liknande upplevelser. En nyckelupplevelse inom konst och kultur kan till exempel uppstå då eleverna uppmuntras att använda sin fantasi, tänka kritiskt och se den kulturella verkligheten på ett annat sätt. Konst och kultur är särskilt viktiga för personlig utveckling och livslångt lärande. Nyskapande konst och ett levande kulturarv berättar om mänsklighetens historia – om mig, dig, oss och olika gemenskaper. Därför är det naturligt att konst- och kulturförskolan har som första prioritet att se till att barn och unga växer som människor, får kulturell kompetens och upplever gemenskap. Kulturella rättigheter är tillsammans med de

medborgerliga rättigheterna en del av de mänskliga rättigheterna. Hur kan dessa viktiga rättigheter tryggas så att det finns förutsättningar för förnybar konst, kultur och frihet i en föränderlig värld?

En ljus framtid för kultur och konst är detsamma som en mångfald av parallella kulturer. Av oss förutsätts förmågan att känna igen en kulturellt diversifierad verklighet som kan omdefinieras till skillnad från en enhetlig nationell kultur. Konstens och kulturens betydelse för individen, gemenskapen och samhället har beskrivits ingående i bland annat statsrådets redogörelse om kulturens framtid (2011). Redogörelsen täcker också den grundläggande utbildningens målsättningar för kulturell kompetens, växelverkan och olika uttrycksformer. Konst och kultur har ett egenvärde och är en ofrånkomlig del av att vara människa. Konst- och kulturinnehåll skapar förutsättningar för ett gott liv och ett välmående samhälle. Ett konstnärligt och kulturellt utbyte ger upphov till aktivitet på olika områden och påverkar således också ekonomin, både direkt och indirekt.

Projektet Konsttestarna har på ett unikt sätt gjort en insats för att utöka åttondeklassarnas och deras lärares kulturella kunskaper i Finlands samtliga grundskolor. Projektet är också en exceptionellt heltäckande satsning på konst- och kulturfostran. Skolorna och kulturinstitutionerna har utvecklat nya rutiner och verksamhetsmodeller.

En av projektets styrkor är enligt mig modellen som ger ungdomarna både individuella och delade konstupplevelser samt en unik möjlighet att strukturera och tolka upplevelserna. I korthet kan man konstatera att projektet Konsttestarna på ett unikt sätt gör eleverna delaktiga i den grundläggande utbildningen och stärker deras aktiva roll i sin egen inläring. Utan tvivel har de unika upplevelserna under konstbesöken gett många unga ett långvarigt kulturintresse.

Konsttestarna som en del av den grundläggande utbildningens fostrings- och undervisningsuppdrag

Enligt den grundläggande utbildningens värdegrund är kulturell mångfald i skolan en rikedom. Undervisningen utgår från ett mångsidigt finländskt

Konst- och kulturinnehåll skapar förutsättningar för ett gott liv och ett välmående samhälle. Ett konstnärligt och kulturellt utbyte ger upphov till aktivitet på olika områden och påverkar således också ekonomin, både direkt och indirekt.

kulturarv som har formats och fortsättningsvis bildas genom kulturell växelverkan. Undervisningen stärker kreativiteten och respekten för mångfald och främjar växelverkan inom och mellan kulturer, vilket skapar grunden för en hållbar kulturell utveckling. Med undervisningens hjälp kan man se kultur som ett kontinuum av dåtid, nutid och framtid där var och en kan vara en aktör.

Den allmänbildande skolan spelar en stor roll för hur framtidens finländska konst och kultur kommer att se ut. Kreativa aktiviteter har haft en självskriven plats i såväl den tidiga folkskolans som grundskolans och gymnasiets verksamhetskulturer. Detta har både synts och hörts i lokalsamhället. Redan i början av 1900-talet förstod man att barn och unga också behöver allmänbildande konstfostran. Man skulle kunna säga att en av den finländska skolans styrkor alltid har varit konst- och kulturundervisningens relativt stabila ställning.

Konst- och kulturfostran får också erkänsla för att den stärker välbefinnande och gemenskap. Man lär sig av konst framför allt när man får använda alla sinnen, färdigheter, känslor och erfarenheter. All konstfostran omfattar praktiskt utövande. Kreativitet, fantasi och olika sätt att uttrycka sig på tränas upp och utvecklas när man skapar bilder, musicerar, dansar, spelar teater eller rör sig. Konstfostran utgår från en helhetsuppfattning av både människa och skapande. I en aktiv kultur ingår också idéer, planering och bedömning av det kreativa arbetets resultat. Egenhändigt skapade verk stärker känslan av att man kan påverka den egna omgivningen, i stället för att bara vara en passiv mottagare. Det finns alltid en etisk eftertänksamhet knuten till den egna uttrycksformen.

Inom konst- och kulturfostran används flera undersökande, fenomenbaserade och funktionella inlärningsmetoder. Därför är det inte heller underligt att dessa ämnen har en central betydelse när man diskuterar ämnesövergripande

inlärning och mångsidig kompetens. Exempelvis i den grundläggande utbildningen inkluderas kunskap, interaktion och uttryck för det egna områdets kultur i begreppet mångsidig kompetens. Detta är en målsättning inom alla läroämnena. I den grundläggande utbildningen ingår alltså kulturförståelse i all undervisning. Man kan också konstatera att den finländska kulturförståelsens mångsidighet skiljer sig positivt ur mängden om man granskar den i en internationell kontext.

Konst- och kulturförståelse av hög kvalitet genomförs bäst när man utvecklas tillsammans och river ner eventuella murar. Skolans utgångspunkter för kulturförståelse utgörs främst av mångsidiga och autentiska lärmiljöer och av att barn och unga ska vara delaktiga. Bästa lär man sig kultur genom att uttrycka sig, tolka och njuta – också genom konst- och kulturbesök. Det är framför allt genom samarbete med konst- och kulturinstitutionerna som skolan kan stärka elevernas delaktighet och aktiva roll i lärandet.

Konsttestarna som framtidsbyggare

År 2018 firades det europeiska temaåret för kulturarv. Det var första gången kulturarvet fick ett eget temaår. Ett rikt och mångsidigt kulturarv förenar Europa genom områdets historia och gemensamma värderingar. Syftet med temaåret var att stärka varje medborgares delaktighet på lokal, nationell och europeisk nivå. Barn och unga var en central målgrupp för oss i Finland. I praktiken såg projektet Konsttestarna till att temaårets målsättning att uppmuntra och inspirera unga till att tänka på kulturens betydelse nu och i framtiden uppfylldes för samtliga åttondeklassare.

Det är uppenbart att projektet Konsttestarnas rutiner och resultat tjänar det framtida samarbetet mellan skolor och kulturinstitutioner oberoende av hur verksamhetsmodellen vidareutvecklas och finansieras. I fortsättningen är det säkert bra att fundera på och utvärdera verksamhetsmodellen så att konstbesökets resultat kan integreras ännu bättre i målsättningarna för olika läroämnena. Man måste också analysera hur mottagandet av konst och kultur parallellt med aktivt deltagande kunde stärkas när elevernas besök planeras och genomförs. Det är glädjande att projektet Konsttestarna får en fortsättning under läsåret 2020–2021 med delfinansiering av staten och med ett konstbesök i det egna närområdet.

Ett varmt tack å Utbildningsstyrelsens vägnar till finansörerna Suomen Kulttuurirahasto och Svenska kulturfonden, som gjorde det möjligt att genomföra projektet Konsttestarna (2017–2020), och till Förbundet för barnkulturcenter i Finland som stod för koordineringen. Om vägen till konst och kultur används hela tiden växer den inte igen. Kulturerfaren som eleverna tillsammans fått ta del av skapar nya vägar. På så vis bevaras den mångsidiga finländska kulturens betydelse som en del av livet hos de generationer som i sin tur ska förnya den!

DANA RAUTELIN

VEM?

Olli-Pekka Heinonen

generaldirektör för Utbildningsstyrelsen
sedan början av år 2017

- varit bland annat statssekreterare på olika ministerier och på statsrådets kansli, där han ledde arbetet och biträdde statsministrarna Jyrki Katainen och Alexander Stubb
- varit chef för Rundradion 2002–2012 och undervisningsminister 1994–1999
- riksdagsledamot åren 1995–2002
- förtroendeuppdrag på olika områden
- till sin utbildning juridices kandidat
- bor i Tavastehus

Foto:
Cata Portin/Svenska Teatern,
Folk Finland, Suomen
Kulttuurirahasto, Svenska
kulturfonten, Aune Waronen,
Antti Puttonen, Nikke
Keskinen, Malin Storbjörk,
Niina Piispa, Päivi Setälä,
Anne Pelttari,
Victoria Nylund.

Konsttestarna – det största kulturprojektet för unga i Finlands historia – har i tre års tid bjudit på konstupplevelser av hög klass. Närapå 200 000 ungdomar har fått besöka både närliggande och nationella konstinstitutioner. Tre årskurser med åttondeklassare har fått ta del av kulturupplevelser på ett jämlikt sätt.

Denna skrift tar dig med på konsttestarnas resa. Storprojektet har varit givande men också stött på utmaningar. I skriften presenteras olika perspektiv på verksamheten. Här får de som planerat besöken, ungdomarna själva, deras lärare och också de som följt projektet på avstånd komma till tals.

Konstbesöken är viktiga satsningar på de ungas framtid. Vi hoppas att de ska få en fortsättning framöver – konsten tillhör oss alla!